№ 98 ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, 11 ՄԱՅԻՍԻ — 1911 — ԵՐԵՍՈՒՆԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ — ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, 11 ՄԱՅԻՍԻ № 98

ՄՇԱԿ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Տարեկան գինը 10 րուբլի, կէս տարվանը 6 րուբլի.
Առանձին համարները ՄԵԿ ՏՈՒ. 5 ԿՈՊ.
Թիֆլիսում զրկում են խմբագրատունը.
Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція „Мшакъ" Сергіевская ул., № 5.
Tiflis, Rèdaction „Mschak"
Խմբագրատան տելեֆոն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից).
Յայտարարութիւնները ընդունւում են ամեն լեզւով.
Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 20 կոպէկ.
Տպարանի տելեֆոն № 67.

ՄՇԱԿ
(39-ՐԴ ՏԱՐԻ)
Հասցէն՝ ТИФЛИСЪ, Редакція „МШАКЪ".
TIFLIS, Rédaction du journal „MSHAK".

Մայիսի 1-ից մինչեւ տարվայ վերջը 7 րուբլի:
Հասցէն փոխելու համար պէտք է ուղարկել նաեւ հին հասցէն եւ 40 կ. նամականիշ։

Կովկասից դուրս գտնվող անձերի և հիմնարկութիւնների յայտարարութիւնները բացառապէս ընդունվում են՝ Մոսկվայում—Центральная Контора Объявленій Торгов. Дома Л. и Э. Метцль и К-о, Мясницкая, д. Сытова, և նրա բաժանմունքներում—Պետերբուրգում՝ Морская, 11, Վարշավայում՝ Маршальковская, 130, Պարիզում՝ 8 Площадь Биржи.
ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

ОДОЛЬ
Безспорно лучшее полосканіе
(М. 74170/74189) 234. 1—1

ՆԵՐԿԱՅ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ

Այս տարի գարունն ուշացաւ։ Հողը ուշ պատրաստվեց վար ու ցանքսի համար։

Մարգագետինները և արօտները շատ ուշ կանաչեցին և մինչև այժմ մնում են խղճալի վիճակի մէջ։

Անասուններ կոտորվեցին մեծ թւով։ Մեր ժողոված տեղեկութիւնները ցոյց են տալիս, որ մարտ և ապրիլ ամիսներում կոտորվել է քացվեց 150,000 գլուխ ոչխար և գառն։ Շատ խաշնարածներ բոլորովին սնանկացան։ Մի քանի ոչխարատէրեր, որոնք ունեցել են 2,000—3,000 ոչխար, մնացին մի 300 գլուխ ոչխարով։ Եղան մի երկու դէպքեր, երբ ոչխարատէրերը, զրկվելով իրանց բոլոր հարստութիւններից, յուսահատութեան մէջ ընկան և դիմեցին ինքնասպանութեան։

Ներկայ գարնանը համեմատաբար սակաւ է կենդանիների կաթը։ Միսը թանգացել է աւելի, քան երբևիցէ անցեալում։

Անդրկովկասեան տափարակներում հացահատիկների հունձը սովորաբար սկսվում էր մայիսի 20-ից յետոյ և շարունակվում լեռնային բարձրաւանդակներում մինչև սեպտեմբեր ամիսը։ Այս տարի մայիսին ոչ մի տեղ հունձ չի լինի։ Նա տեղի կունենայ ամենավաղը յունիսի սկիզբներին։

Երկարատև ցրտերից զգալի կերպով փչացել են մի քանի շրջանների աշնանացան հացահատիկները։ Կան տեղեր, ուր փչացել է աշնանացանի 40—50 տոկոսը. բայց կան և ուրիշները, որոնք համեմատաբար աւելի նպաստաւոր վիճակ են ունեցել, տալով փչացածների թիւը մօտ 10—15 տոկոս ընդհանուր քանակի։

Չը նայելով եղած աղէտներին, այնուամենայնիւ, եթէ նորից տեղի չունենան դժբաղդութիւններ, երկրագործի տնտեսութիւնը կարող է բաւական կազդուրվել։ Արդարև վերջին 7—15 օրերի անձրևները շատ նպաստեցին բուսականութեան աջող աճմանը և բնութիւնը կարծես մի առանձին եռանդով և արագութեամբ աշխատում է կորցրածը վերադարձնել։

Ճիշդ է՝ բոլորովին կազդուրվել տնտեսութիւնը չէ կարող նոյնիսկ նպաստաւոր պայմաններում, բայց աղէտը կարող է մեղմանալ և աւելի թոյլ արտայայտութիւն ունենալ։

Մեր թղթակիցները տուին մեզ բաւականաչափ տեղեկութիւններ գարնան առաջին աննպաստ ամիսների մասին։ Ցանկալի է, որ նրանք նոյնպիսի ուշադրութեամբ արձանագրէին և առաջիկայ ամիսների հանգամանքները, որպէսզի մենք գիտակից լինէինք մեր երկրի դրութեան և հնարաւորութիւն ունենայինք հրապարակական քննութեամբ և գործակցութեամբ միջոցներ մշակել մաքառելու աղէտների դէմ, եթէ այդպիսիները դառն բաժին են ընկնելու մեզ։

Ա. Քալանթար

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)
9 մայիսի

Պետերբուրգ.— Մամուլի գործերի գլխաւոր վարչութեան կառավարչի ներկայութեամբ բացվեց 1910 թ. լոյս տեսած մամուլի արտադրութիւնների ցուցահանդէսը։ 12 դահլիճներում ցուցադրված են 42 լեզուներով տպված 29,000 հրատարակութիւններ։ Առանձին դահլիճներում դրված են Տօլստոյի մահվան և փետրվարի 19-ի առիթով լոյս տեսած հրատարակութիւնները։ Բացի գրքերից կան պարբերական հրատարակութիւններ, աշխարհագրական քարտէզներ, պատկերներ, նկարներ։

Հէլսինգֆորս.—Սէյմը քննեց բարձրագոյն առաջարկութիւնը Խիտոլա-Րասուլի երկաթուղու կառուցման մասին, որի երկարութիւնը Պետերբուրգի նահանգում պէտք է միացնէ միջին և արևելեան Ֆինլանդիան անմիջապէս Պետերբուրգի հետ։ Մասնաժողովը առաջարկեց առաջադրութիւնը քննել ըստ էութեան։ Միխէլինը յարձակվեց կառավարութեան վրա, պնդելով՝ թէ վերջինը իրաւունք չունի առանց սէյմի համաձայնութեան կառուցանել նոյն իսկ մի կիլոմետր գիծ։ Սօցիալիստները միացան Միխէլինի յարձակումներին և հայհոյեցին սենատին։ Սէյմը մերժեց տալ եզրակացութիւն։

Պարիզ.—«Թանը», քննելով կրօնպրինցի Պետերբուրգում մնալը, ասում է, որ ռուս-գերմանական յարաբերութիւնների բարելաւումը Ռուսաստանին ապահովում է գործողութիւնների ազատութիւն. Ֆրանսիան պէտք է ռուս-ֆրանսիական դաշնակցութեանը տայ աւելի ակտիվ բնաւորութիւն և միացնէ իր շահերը ռուսական շահերի հետ, այն ժամանակ Ռուսաստանի մերձեցումը Գերմանիայի հետ չի թուլացնի ֆրանս-ռուսական դաշնակցութիւնը։

Էլս.—Կրօնպրինցը և կրօնպրինցուհին գնացին Կլէյնէլգոստ ամրոցը։

Կեօլն.—Եկան կայսրը և կայսրուհին Հօհենցօլերների կամուրջի և Ֆրիդրիխ կայսրի արձանի բացմանը ներկայ լինելու։

Ջիբրալտար.—Ցէուտից տեղեկացնում են, որ սպանական զօրքերը առաջացել են դէպի Օրան։ Տաուրիրտ գիւղը երէկ ենթարկվեց 200 հետևոտն և 6 հեծեալ մարօկցիների յարձակման։ Յարձակվողները ջարդվել են և փախուստի դիմել. վեց մարդ սպանված է։

Բերլին.—Աշխատավարձի հողի վրա ծագած տարաձայնութիւնների պատճառով Միւնստերում սկսվեց 120,000 բանւորների լօկաուտ։

Վիէննա.—Պրօֆ. Նէյսերը կանչվեց Գէդէլօօ, որպէսզի համոզվէ կայսրի հազի դէմ սկսված բժշկութեան մէթոդի մէջ։ Կայսրը իրան շատ լաւ է զգում. երէկ, չը նայած ցրտին, զբօսնեց։

Խուարէց.—Երէկ երեկոյեան ստորագրվեց համաձայնութիւն հաշտութեան մասին։

ԱՂԷՏԱԲԵՐ ՕԴԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)
9 մայիսի

Պետերբուրգ.—Պետական Դումայ։ Նախագահ Րօձեանկօն անում է հետևեալ յայտարարութիւնը. «Հեռագիրը մեզ ցաւալի տեղեկութիւն բերեց Ֆրանսիայում տեղի ունեցած սարսափելի կատաստրոֆայի մասին, որ ալեկոծեց մեր բարեկամ պետութեան կառավարութեան անդամներին։ Չի կամենայ արդեօք Դուման լիազօրութիւն տալ պրեզիդիումին՝ արտայայտել հեռագրով իր ցաւակցութիւնը և և համակրանքը այդ առիթով»։

Բացագանչութիւններ. «Խնդրում ենք»։

Մեռած մինիստր Բէրտօյի յիշատակը Դուման յարգում է ոտքի կանգնելով։

Պարիզ.—Պրօֆ. Լաննէլօնգը յայտնում է, որ Մօնիսի մօտ չը գտաւ սպառնական սիմպտօմներ. որոշ կարծիք կը յայտնէ 2—3 օր յետոյ։ Պրօֆէսօրը կարծում է, որ Մօնիսը կարող է ոտքի ելնել երկու ամսից յետոյ։

Վիլհէլմ կայսրը Ֆալիէրին ուղղած հեռագրի մէջ ցաւակցութիւն է յայտնում Բէրտօյի մահվան առիթով և շուտով առողջութիւն է ցանկանում Մօնիսին։

Ռուսաց դեսպանը արտաքին գործերի մինիստրին հաղորդեց ռուսաց կառավարութեան ցաւակցութիւնը և ցանկացաւ Մօնիսին առողջութիւն։

Ժամը 11-ին երեկոյեան Մօնիսը հանգիստ քնեց։ Ցաւը ոտքի մէջ թուլանում է, կրծքում համարեա անցել է։

Բէրտօյի թաղումը տեղի կունենայ հինգշաբթի կամ ուրբաթ։

Լուրերին նայած, սերբիական թագաւորը մտադիր է ոչ պաշտօնապէս ներկայ լինել թաղմանը։

Ֆալիէրը պետութիւնների ներկայացուցիչներից ստացաւ համակրական հեռագիրներ։ Ի թիւս այլոց ռուսաց կայսրը վերին աստիճանի սրտագին խօսքերով միանում է ֆրանսիական կառավարութեան վշտին և շուտով առողջութիւն է մաղթում Մօնիսին։

Մօնիսին մօտիկ շրջաններում կարծում են, որ նա կարող կը լինի շարունակել գործերի ղեկավարութիւնը, սակայն մի շարք պարլամենտական գործիչներ և մի քանի մինիստրներ գտնում են, որ մինիստր-նախագահի ներկայութիւնը պարլամենտում անհրաժեշտ է, առանձնապէս ընտրողական բարենորոգման օրինագծի քննութեան ժամանակ. այդ պատճառով կաբինէտը պէտք է հրաժարական տայ։ Մինչև Բէրտօյի թաղումը վճիռ չի լինի։

Առաւօտեան Մօնիսի առողջութիւնը բաւարար էր։

Բէրտօյի թաղումը նշանակվեց մայիսի 13-ին։

Մօնիսի ֆիզիկական և հոգեկան դրութիւնը գոհացուցիչ է, տենդ չը կայ, քնեց մի քանի ժամ. առաւօտեան լիակատար գիտակցութեամբ խօսակցեց Կոնստանի հետ մարօկեան գործերի մասին։ Երեկոյեան կը յայտնեն Մօնիսին Բէրտօյի մահը։

Պետերբուրգ.—Համառուսական աէրօկլուբը ցաւակցական հեռագիր ուղարկեց Ֆրանսիայի աէրօկլուբին ցաւալի դէպքի առիթով՝ խնդրելով պսակ դնել Բէրտօյի դագաղի վրա։

Բէլգրադ.—Իսսի - Լէ - Մուլինօյում տեղի ունեցած կատաստրոֆայի պատճառով Պեօտր թագաւորը վերադառնում է Բէլգրադ, յետաձգելով իր այցը Պարիզ։

Բերլին.—«Նորդ-Դայտշէ-Ալգ. Ցայտունգը» չափազանց համակրական մի յօդուած է նուիրել Ֆրանսիային պատահած դժբաղդութեանը։ Լրագիրը մատնանշում է, թէ գերմանական կառավարութիւնը և ժողովուրդը խորապէս ցնցված են պատահարից։ Միևնոյն տոնով են խօսում նաև մնացած լրագիրները։

Բէլխստագում նախագահը յայտնեց ֆրանսիական կառավարութեանը պատահած դժբաղդութեան մասին և բէյխստագի անունից յայտնեց ցաւակցութիւն և ցանկացաւ Մօնիսին առողջութիւն։

ԹՈՒՐՔԻԱ ԵՒ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)
9 մայիսի

Կ. Պօլիս.—Ցունաց, հայ-լուսաւորչական և կաթօլիկ պատրիարքները արդարադատութեան մինիստրութեանը ներկայացրին թակրիր պատրիարքարանի արտօնութիւնների մասին ոչ-մահմէդականների զինուորական ծառայութեան և դպրոցական հարցերում։

Աթէնք.—Աթէնքի Հեռ. Գործակալութիւնը հերքում է այն տեղեկութիւնը՝ իբր քաղաքացիական վարչութեան կաբինէտի կառավարիչ Ստեֆանովը հրաժարական է տուել այն առաջադրութիւնների պատճառով, որ առաջացան Գէորգ թագաւորի և Կանդիայի քաղաքապետի հեռագիրների փոխանակութիւնից. ոչ Թիւրքաց կառավարութիւնը, ոչ Բ. Դուռը ոչ մի քայլ չեն արել այդ առիթով։

Սօֆիա.—Հակառակ թիւրքական վերսիայի, բօլգարական մասնաժողովի քննութիւնը պարզեց, որ կապիտան Գէօրգիէվ չէ օգտվել սարճանակից, որը գտնվել է լի և ձեռք չը տրված ուրիշ տեղում։ Սպանութիւնը կատարված է բօլգարական հողի վրա, ուր և դիակը գտնվեց։ Կապիտանին հրացանազարկել են մէջքից։ Կառավարութիւնը վճռել է պնդել, որպէսզի լիակատար բաւարարութիւն տրվի Թիւրքիայի կողմից, անմիջապէս պատժվեն յանցաւորները և ապահովվի սպանված կապիտան Գէօրգիէվի ընտանիքը։

Ուրմիա.—Թիւրքերը, զինաթափ անելով Սուլդուզում ղարափափախներին, յայտարարեցին, թէ այնտեղ բանակ են դնելու գերգա և մամաղ-մանգուր ցեղերի քիւրդական աշիրէթները։

Ուրմիայի ոստիկանութիւնը չորս դրան տուրք նշանակեց հրացէնների վրա։

Ուրմիա.—Թիւրքերը գրաւած գիւղերի բնակիչներին բաժանեցին ցորեն և գարի՝ ցանելու համար այն պայմանով, որ բերքի երկու - երրորդ մասը տրվի Թիւրքերին։

Թէհրան.—Մէջլիսը ընդունեց նոր փոխառութեան ծախքերի երեք յօդուածներ և որոշեց, որ հակիչ մասնաժողովը բաղկանալու է երեք ամերիկացիներից և հինգ բելգիացիներից։ 220,000 թուման յատկացված է գնելու Ռուսաստանում 7,000 հրացան և $3^{1}/_{2}$ միլիոն փամփուշտ։

Լօնդօն.—Րէյտէրին հեռագրում են Թէհրանից. «Ըստ երևոյթին կայացել է համաձայնութիւն, որով Կ. Պօլսում թիւրք-պարսկական կոնֆերէնցիան սահմանները կանոնաւորելու վերաբերմամբ Հաագայի կոնֆերէնցիայի քննութեանն է առաջարկելու բոլոր այն կէտերը, որոնց նկատմամբ նրան չի աջողվի համաձայնութիւն կապել»։

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՄԱՄՈՒԼԻ ԴԱՇՆԱԿՑ. XV ԿՈՆԳՐԷՍԻ ԷՔՍԿՈՒՐՍԻԱՆԵՐԸ

IV*)

Նապօլի, 13 մայիսի

«Ապրես Բագու, մեռնես Բագու, ինչ կայ էս քանդված Ղալըմը. բիզ-բիզ քարեր, լափաշ-լափաշ սուխարիք»։ Այսպէս է բնորոշել Շուշու Ղալան՝ այնտեղից Բագու գաղթած մի երիտասարդ կին։

«Vedi Napoli e poi mori» («Նապօլին տեսնեմ, յետոյ մեռնեմ»). այսպէս է բնորոշում ղարաբաղցու նման ղարբաղիար ընկած իտալացին իր հայրենիքի այս հիասքանչ անկիւնը։

Բնութիւնը թէ Ղարաբաղին և թէ Նապօլիին պարգևել է յստակ ու ջինջ երկինք, մեղմ օդ, հարուստ բուսականութիւն հրաշագեղ շրջակայք ու պատմական սրբազան մարտիրոսացած քաղաքների, տաճարների բեկորներ։ Տարբերութիւնն այն է, որ Ղալան չունի ծով, բայց ունի իր քերծն ու Գաւուր-Ղալան, Բրուխորվանն ու Բաղունց փորերը (հորերը), Քամու ջաղացը և այլն, իսկ Նապօլիի առաւելութիւնը ծովն է միայն։ Սակայն այս քաղաքը պահվում է այնպէս անխնամ, որ մեր Հին-Նախիջևանն անգամ սրա համեմատութեամբ մաքրութեան տիպար կարելի է համարել։ Քաղաքը Վէզուվի ստորոտում, Նէապօլիտանական ծոցում ամֆիթատրոնի պէս ընկած, միմեանց վրա դարսած տներով, նեղ, կաման փողոցներով բարձրանում է մինչև ժայռերը։ Փողոցների ոլորքներն այնքան են, որ շատ փողոցներ մէկը միւսից անցնում են սանդուղքներով, որ կարճեցնում է ճանապարհը։ Կան ի հարկէ ընդարձակ տներ էլ, լայն փողոցներ էլ, սակայն դրանք նորեր են, և կամ հիւրանոցներ ու հաստատութիւններ և կամ թէ պալատներ, մուզէյներ։ Թատրօնները նոյն իսկ դրսից ոչ մի տեսք չունեն։ Հսկայական շէնքեր են Ումբերտօ I գալլերէյը, որ մի շարք փողոցներից մուտքեր ունի և պարունակում է իր մէջ անհամար խանութներ, կաֆէներ, թատրօնիկներ, ու Վիկտօրիայի գալլերէյը։ Անգլիացիք ուր էլ որ գնում են, միայուն և անհրաժեշտ մի երկու շինութիւն են կառուցանում Վիկտօրիայի անունով։ Եւ ոչ աշխարհ էլ գնաք, Վիկտօրիա անունը կրող հիւրանոց թէ գալլերէյ, սրահ, ամենքն էլ առանց բացառութեան միշտ տեղական աչք զարնող հաստատութիւններն են։ Բացառութիւնը միայն Թիֆլիսի Վիկտօրիա հիւրանոցն է։ Սակայն չէ՞ որ Թիֆլիսն ինքն էլ հէնց մի բացառութիւն է իր բոլոր բացասական կողմերով։

Նապօլիի փողոցների մեծագոյն մասն այնքան նեղ է, որ երկու հոգի միատեղ չեն կարող անցնել, և այդ փողոցները աւելի շուտ կարելի է համարել տների բակ, որովհետև շարունակ փռված են լուացքը, և ժողովուրդը իր տնային կարիքները կատարում է այստեղ։ Անթիւ են մուրացկանները, մեծ թէ փոքր՝ ամենքն էլ մի տեսակ մուրում են։ Ծաղկավաճառ կինը շատ ճարպիկութեամբ մեխակը կոխում է կուրծքդ և դուք ի հարկէ նոյնիսկ հանելով և դէն շպրտելով՝ այնուամենայնիւ մի երկու սօլդօ (տեղական շահի) նրան կը տաք։ Մանուկները ձեռքները պարզած էլեքտրաքարշի հետ վազում են ձեր ետևից։ Պօստ-կարտ և այլ փոքրիկ արձաններ, գիզի-պիզի վաճառողներ ձեռք չեն քաշի ձեզանից, մինչև մի բան չը կոխեն։ Մարջանի ու մարգարտի աշխարհն է Նապօլին։ Կան շատ մեծ խանութներ, բայց գները անմատչելի։ Փողոցում վաճառողները էժան, բայց անշուշտ մեծագոյն մասը կեղծ։

Ես իմ աչքով տեսայ՝ թէ ինչպէս մի 6—7 տարեկան մուրացկան աղջիկ փողոցում երեսի վրա փռված, անասունի նման, լճացած աղբաջուրն էր խմում, իսկ սրա կողքին նրա հասակակիցը իր բնական պահանջը կատարում, վերևի պատշգամբից փռված լուացքի ծայրերը մրգավաճառի, հացավաճառի, մսավաճառի ապրանքի վրա ծածանվելիս։

Իրիկնադէմ է, և դուք անցնում էք գալլերէյի, թատրօնների կողքով։ Մօտենում է ձեզ կատարեալ մի ջենտլմէն։

— Չէ՞ք կամենայ մի փոքրիկ, փոքրիկ, բոլորովին դեռահաս օրիորդ։

Դուք լուռ նայում էք նրա երեսին։

— Գուցէ մի garzon...,—ç-ը z արտասանելով։

Դուք նախ գլխի չէք ընկնում։ Իսկ խօսակիցդ կաշուց դուրս է գալիս, ձեռքերով, աչքերով, միմիկայով հասկացնում։ Թո՛ւհ, ուղղակի կում էք անում զզուանքով նրա երեսին։ Բայց սա անվրդով շարունակում է գալ ձեր ետևից և այժմ էլ առաջարկում է մի մադօննա իր փոքրահաս աղջկայ հետ, որը... սակայն խնայենք նոյնիսկ մեր լսելիքը։

Նապօլին մեզ շատ ջերմ ընդունեց. առաւօտեան 7 ժամից մինչև գիշերվայ 2-ը կատարեալ զբաղված ենք խնճոյքներով, զբօսանքով։ Ձեզ գրեցի Հռոմում ծաղկատօնի մասին, իսկ այստեղ էլ մի օր մեզ յատուկ շոգենաւով պտտեցրին Նապօլիի շրջակայքը։ Նաւում մեծ խնճոյք էր, և Նէապօլիտանական երաժշտ. խմբերը մեզ պատկերացրին այստեղի կենցաղն ու երգը։ Վերադարձանք քաղաք և ժամը 17-ին Ս. Մարտինօ մուզէյի դահլիճներում թէյով, քաղցրեղէնով հիւրասիրվեցինք, իսկ ժամը 21-ից Ս. Կարլօյի թատրօնում շատ (grand concert de gala) լուրջ և հոգեզմայլ կօնցերտ էր, պրօգրամը՝ Չայկօվսկի, Լիստ և Վագնէր։ Նուագում էր մօտ 200 հոգի։ Նուագածութիւնը վերջացաւ գիշերվայ ժամը 1-ին։ Երբ պրօգրամը բացեցի և նախ տեսայ Չայկօվսկի, ինչ մեղս պահեմ, շոյվեց ինք-

*) Տես «Մշակ» № 95.

նասիրութիւնս։ Հէնց երկու օր առաջ զրոյց էի ունեցել մեր գրականութեան, արուեստի, երաժշտութեան շուրջը։ Եւ մեծ հաճոյքով էի դիտում այն աղմկալից ծափահարութիւնը, որ արժեց Չայկօվսկիի սիմֆոնիային։

Ս. Կարլօյի Թատրօնը, բացի գեղեցիկ լինելուց, գրաւեց իմ ուշադրութիւնը և նրանով, որ բեմը եռանկիւնի է. այսպիսով բեմի մի մասը, որ ըստ իս էլ աւելորդ է, բռնում են 6 աստիճան օթեակներ։ Սակայն այս մասին աւելի՛ք յետոյ. հեշտութեամբ կարելի է մեր բեմերն էլ այնպէս կառուցանել։ Մեզ Նապոլիում հիւրասիրողը քաղաքն է և տեղական մամուլը, Թատրօնները։ Նշանաւոր է այստեղի ակվարիումը, որ հարաւային ծովերի բոլոր կենդանիներն ու բոյսերն է պարունակում իր մէջ և աշխարհիս ամենաառաջինն էր մինչև այժմ։ Սակայն այդ առաջնակարգութիւնը խլեց Մօնակօն՝ նորերս իր կառուցած ամենամեծ ակվարիումով։

Հրաշագեղ է «Ազգային պարտէզը» լիքը տրոպիկական ընտիր բոյսերով և Թանգագին արձաններով։ Այստեղ իւրաքանչիւրն իր ազգային շէնքին, հաստատութեան պարգևել է իր մտքի, արուեստի երախայրիքը։ Իսկ մեզ մօտ ընդհակառակ իւրաքանչիւրը ջանում է իր նախորդի, իր նմանի շինածը կործանել, ոչնչացնել և ապա ինքն սկսել նորը կառուցանել։

«Մակարօնի» էլ էինք հրաւիրուած։ Երկար, արշինաչափ մակարօնի բարակ խողովակներ են, որ, ափսէները լի, ինչպէս մեզանում «բանջարը», մատուցանում են իւրաքանչիւրին իր բաժինը։ Սակայն մենք չը կարողացանք իտալացիների պէս ուտել այս համեղ կերակուրը ձեռքով։ Ճապօնացիք փլաւը բարակ չոփերով են բարձրացնում և բերանները տանում, սրանք էլ մի տեսակ ծծելով են քաշում մեկը միւսի ետևից մակարօնը։

Այստեղ է ապրում և տիեզերահռչակ դ՚Ամիչիսը։ Այցելեցի նրան։ Սակայն նա 15 օրով Շվէյցարիա էր գնացել։ Այցետոմսիս վրա մակագրելի և թողեցի՝ «Սրտի» մեծ հեղինակ պրօֆ. Թօմաս դ՚Ամիչիսին յարգանք» և այլն և այլն։

Կապրի կղզում է ապրում Մաքսիմ Գորկին։ Այստեղից 3 ժամվայ ճանապարհ է։ Առաջիկայ երկուշաբթի պիտի գնամ և նրան։ Նապօլիում պատահմամբ հանդիպեցի մեր երկրացի երկու օրիորդների, մէկը ռուս, միւսը վրացի. սովորում են կօնսերվատօրիայում։ Սրանց հետ էլ պէտք է գնամ Գորկուն։

Որովհետև բացի երկաթուղուց ու նաւերից ամեն տեղ, ուր մտնում ենք, ձրի է և էլեկտրաքարշը, այդ պատճառով ազատ րօպէները չափչփում ենք քաղաքը և շրջակայքը էլեկտրաքարշով. ահա այստեղ էլ հանդիպեցի մեր երկրացիներին։

Ափսոս Նապօլի, որ շվէյցարացիների, ֆրանսիացիների կամ բելգիացիների ձեռքին չէ, եթէ ոչ Լիւցերնն էլ, Օստ-Անդէն էլ, Վիսբադէնն էլ և աշխարհիս բոլոր նման վայրերը կը նսեմանային սրա առաջ։ Պակասում է մաքրութիւնը և չիւանօթութիւնը։ Խաբէութիւնը հետևանք է աղքատութեան, իսկ աղքատութիւնը հետևանք է երկրի բնական հարստութեան։ Ժողովուրդը մեր երևանցիների, գանձակեցիների նման ծոյլ է, գնում իր բնական բերքերով և պահանջ չէ զգում, հարկադրված չէ տոկուն աշխատելու։ Այստեղ ամենքը քարհատներ, քարտաշներ, անգրիագործներ են, արհեստներ, երգող, նուագող, անհոգ պարողներ, ուտող և անու-

շաղիր՝ քաղաքակիրթ, արդի մարդու անհրաժեշտ պահանջներին։

Եղանակը դեռ տաք չէ։ Նապօլին ունի 300,000 բնակիչ։

Այս գիշեր շոգենաւով գնում ենք Սիցիլիա, Պալերմօ, Ռեջիօ, այնտեղից ես կը մտնեմ վերադարձին Կապրի և ապա կը գնամ նորից Հռոմ։ Ամսիս 17-ին և 18-ին Տուրինում պիտի լինենք, դիտելու միջազգային ցուցահանդէսը։

Ես իջևանել եմ Hôtel do Russie-ում, ուր բացի անունից ռուսական ոչինչ չը կայ։ Գէթ աչքի համար նոյն իսկ մի դատարկ սամօվար անգամ չը կայ։

Տ. Նազարեան

ՅՈՒՆԱՑ ԽՈԱՔԻՄ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻ ԱՅՑԸ Կ. ՊՈԼՍԻ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՐԻԱՐՔԱՐԱՆԻՆ

Յունաց տէր Խոաքիմ պատրիարքը, ընկերակցութեամբ սինոդական, Ադալիայի մետրապոլիտ տէր Կոնստանտինի, Մարմարայի մետրապոլիտ տէր Պրիկոնիու Սօպրօնիոսի, տէր Խոաքիմ սարկաւագի և քաղ. ժողովի անդամներէն Քազանօվա, Պաքալիդի, պատրիարքարանի դիւանապետ Կոլոմբուլոս և գործակատար Իքիադիս էֆէնդիներու, վերջերս այցելեց պատրիարքարան։ Նորին սրբազնութիւնը դռնէն ընդունուեցաւ պատրիարքական փոխանորդ տէր Ղեւոնդ ծ. վ.-ի, վարդապետներու, քահանաներու և պատրիարքարանի պաշտօնէութեան կողմէ։ Իսկ դահլիճին դրան առջև տեղապահ սրբազանը կրօնական և քաղաքական ժողովոց անդամներու հետ ընդունեց տէր Խոաքիմ սրբազանը և առաջնորդեց դահլիճ։ Փոխադարձ ներկայացումներէ վերջ տէր Խոաքիմ սրբազան Ս. Յարութեան տօնը շնորհաւորեց, որուն ի պատասխան տեղապահ սրբազանն ալ փոխադարձ շնորհաւորեց Զատկի տօնը։ Քաղաքավարական խօսակցութիւններէ վերջ, տէր Խոաքիմ սրբազան պէտքը զգաց յարաբերական խնդրոյ լուծման մասին երկու պատրիարքարաններու միջև համաձայնութեան մը կնքման, որուն համամտութիւն յայտնեց նաև տեղապահ սրբազանը։

Տէր Խոաքիմ սրբազան յետոյ ըսաւ.

— Իմացայ թէ հանգուցեալ Իզմիրլեան Հայրապետին տեղ նախորդ պատրիարք Դուրեան սրբազանը հաւանական ընտրելի կը նկատուի կաթողիկոսութեան։ Ստոյգ է այս պարագան։

Տեղապահ ս.—Դեռ այդ մասին հաստատ բան մը չկայ։ Այժմէն կարելի չէ ըսել, թէ քուէները որո՛ւն վրայ պիտի կեդրոնանան։

Յ. պ.—Ես Դուրեան սրբազանին շատ համակրած եմ և անոր հայրապետական գահը բարձրանալուն յաջողութիւն կը մաղթեմ։

Տեղ.—Դուրեան սրբազան իր անձնական կենցաղով, իր գրական և գիտական արժանիքներով ամէն կերպով արժանի է բարձրանալու այդ աթոռին վրայ։

Խօսակցութիւնը յետոյ փոխուեցաւ օրուան նիւթերու վրայ։ Տեղապահ սրբազանը յարեց.

— Երէկ բնիկ տպաւորութիւն ստացայ կայս. պալատի ընդունելութեան արարողութիւններէն։

Յ. պ.—Իմ առաջին տպաւորութիւնս սա եղած է, թէ պաշտօնական ընդունելութիւնը քաղաքականէ աւելի կրօնական ձև մը ստացած է։ Կը կարծէք թէ ուրիշ պաշտօնական արարողութիւններ ալ այս ձևը պիտի առնեն։ Դիտեցի, թէ այս անգամ ընդունելութեան արարողութիւնը բաժնուած էր չորս մասի, այսինքն 1) դահլիճը, 2) ծերակոյտի, 3) երեսփոխանութեան ներկայացուցիչները և 4) ազգերու հոգևոր պետերը միայն ընդունուեցան։ Ասիկա քիչ մը զարմանալի Թուեցաւ ինծի։

Տեղ.—Երէկուան արարողութիւնը իսկապէս բոլորովին նորութիւն էր։ Սակայն պէտք է նկատի առնել, թէ վեհ. սուլթանը միշտ կը փափաքի հին կրօնական աւանդութիւնները յարգել։ Գուցէ այս պատճառով կրօնական հանգամանք մը տուած էր տօնին։

Յ. պ.—Համերաշխութեամբ կարելի է կարգ մը Թիւրիմացութիւններ բառնալ և հոգևոր պետերու արժանեաց համեմատ կարգադրութիւններ ուզել կառավարութենէն։

Տեղ.—Աչքիս զարկաւ, որ հոգևոր պետերը մեբուսներէն ալ վար կեցած էին։

Յ. պ.—Մինչև առաջ մինիստրներէն անմիջապէս վերջ կուգային հոգևոր պետերը։ Ազգերու պետերը ես չորս հատ կը համարիմ՝ յոյն, հայ, հայ-հռոմէական պատրիարքները և էկզարքը։ Ուրիշ ազգեր պէտք չէ ներկայացուցիչ ունենան պաշտօնական ընդունելութեան միջոցին։ Ասկէ առաջ այսպէս առաջարկեցի, բայց չընդունուեցաւ կառավարութենէն։ Վայելուչ չէ կարծեմ, որ քահանաներ կամ վարդապետներ ուրոյն կրօնքի պատկանող ազգերու հոգևոր պետերուն հետ խառն ներկայ գտնուին այս տեսակ ընդունելութեանց։

Խօսակցութիւնը յետոյ դարձաւ զինուորական խնդրոյ վրայ։

Յ. պ.—Գաւառներու վիճակին վրայ ինչ լուր կայ։ Զինուորներու վիճակին մասին տեղեկութիւններ կը հասնին պատրիարքարան։

Տեղ.—Գաւառները առ այժմ հանդարտ վիճակ մը ունին՝ կառավարութեան ի գործ դրած ջանքերուն շնորհիւ։ Գալով զինուորական խնդրոյն, զինուորներու գանգատները մասնաւորապէս տարիքի սրբագրութեան խնդիրն է։ Կան զինուորներ, որոնք թէև 40 տարեկան, բայց իբր 20 տարեկան զինուոր առնուած են։ Ուրիշ օրինակ մը տամ. բաղէշցի մը իբր զինուոր Պոլիս բերուած և դրուած է Սելիմիէի հրշէջներու գունդին մէջ։ Այս մարդուն մէկ ձեռքը ձախլիկ է, ոչ հայերէն և ոչ Թուրքերէն գիտէ, այլ կը խօսի քիւրտերէն լեզուով և չի հասկնար ստացած հրամանները։ Բայց կը յուսանք, որ պատերազմական մինիստրութեան բրած մեր դիմումները անհետևանք չպիտի մնան և այս խնդիրները պիտի կարգադրուին համաձայնութեամբ։

Յ. պ.—Գաւառներու մէջ քիւրդախօս հայեր շատ կան։

Տեղ.—Ինչպէս գիտէք, թէ քիւրդախօս և թէ յունախօս հայեր կան։ Նոյնպէս կան ալ տեղիք, ուր յոյներ հայերէն կամ Թուրքերէն կը խօսին։ Բայց հայախօսը բնական է մեծամասնութիւն կը կազմէ։

Յ. պ.—Զինուորագրութեան խնդիրը ես իմ մասիս երկրորդական կը նկատեմ. այս աշխատութիւնը կրնան ի գլուխ հանել յատուկ յանձնաժողովներ։ Կան աւելի ծանրակշիռ հարցեր, որոնք օրինագծերով երեսփոխանական ժողովին նկատառման պիտի յանձնուին և որոնց մէջ կը գտնուի, օրինակի համար, մէջլիսը իդարէներու մէջ առաջնորդներու պաշտօնապէս գոյութիւն չունենալու, ազգապատկան կալուածներուն բարոյական անուններու վրայ փոխանցուելուն, ազգին անունով կատարուած առաջնորդական դիմումներու անհետևանք մնալուն և կմախաքէրներու պարագաները։ Կայ աւելի կարևոր կէտ մը ևս, թէ ազգերու հոգևոր պետերը ազգերու ներկայացուցիչները պիտի ըլլա՞ն թէ ոչ։ Կը տեսնուի թէ ջանք մը կայ վերցնել պատրիարքարաններու տրուած առանձնաշնորհումները, կապել անոնց վայելած իրաւունքները, որպէս զի ժողովուրդը ստիպուի դիմել կառավարութեան, և այսպիսով կ՚ուզուի մեր պաշտօնը հոգևորականութեան և եկեղեցականութեան գործերու մէջ սահմանափակել, ինչ որ քանիցս ալ փորձուած է։ Մեր ձեռքէն կ՚ուզուի ետ առնել այն իրաւասութիւններն ու առանձնաշնորհումները, որոնք այլևայլ սուլթաններ ֆէրմաններով տրուած են մեզ։ Մենք սակայն բնական է ամեն ճիգ պիտի Թափենք մեր ներկայացուցած ազգին դարերէ ի վեր վայելած այդ արդար իրաւունքները ձեռքէ չհանելու համար։

Տեղապահ սրբազանը համամտութիւն յայտնեց տէր Խոաքիմ սրբազանի այս տեսութիւններուն, միանգամայն վստահեցնելով թէ օրուան կառավարութիւնը չպիտի ուզէ այդ տեսակ քաղաքականութեան մը հետևիլ, քանի որ իր միակ սկզբունքն է միշտ ցեղերու մէջ համերաշխութիւնը ամրապնդել։

Երկու հոգևոր պետերը խօսեցան իրենց ազգային լեզուով։ Թարգմանի պաշտօն կատարեց հայագէտ տէր Խոաքիմ սարկաւագ։ Երեք քառորդ ժամուան սիրալիր տեսակցութենէ մը վերջ տէր Խոաքիմ սրբազան մեկնեցաւ իր հետևորդներով։

(«Ժամանակ»)

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԹՈՒՐՔԵՍՏԱՆԻ ՀԱՅ ՈՒՍՈՒՑՉՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԻ ԿԱՐԻՔԸ

«Մշակի» № 46-ի առաջնորդողը՝ «Թեմական տեսուչների հնատիսուր» վերնագրով և «Նոր-Դպրոցի» №№ 1—4-ում լոյս տեսած յօդուածը՝ «Ուսուցչական ժողովներ»ի մասին առիթ են տալիս մեզ արտայայտել մեր համեստ դիտողութիւնները և կարծիքները հայ դպրոցական կեանքի կարիքների վերաբերմամբ այն շրջանի, որտեղ երեք տարի պաշտօնավարելով փոքր ի շատէ ծանօթ ենք տեղական պայմաններին և պահանջներին։

Ընդհանուր առմամբ՝ տեղական հայ դպրոցական կեանքն ևս ունի նոյն խոցոտ կողմերը, ինչ որ մեր Կովկասում. նոյն հոգաբարձական մարմինների կամայականութիւնները և ռամկօրութիւնները, ուսուցչի հարստահարված և իրաւազուրկ դրութիւնը. և եթէ դրա վրա աւելացնենք, որ յաճախ հոգաբարձական պատասխանատու կազմի մէջ սպրդում են իրանց պաշտօնն ու պարտականութիւնը չը գիտակցող ագէտ անհատներ, այն ժամանակ պատկերը կատարեալ կը լինի... Կովկասի ծխական դպրոցները ունեն գոնէ այն առաւելութիւնը, որ, գտնվելով հոգևոր իշխանութեան անմիջական վերահսկողութեան ներքոյ, աւելի շանս ունեն բարեկարգվելու, ծագած Թիւրիմացութիւնները վերացնելու, նկատված Թերութիւնները ուղղելու, շտկելու և այլն։

Իսկ Թուրքեստանեան երկրի մասին կարելի է ասել, որ «աչքից հեռացած՝ մտքից մոռացված» մի վայր է։ Թեմական առաջնորդի բնակավայրը գտնվելով Աստրախանում, եղած հսկողութիւնը բացակայում է մեր դպրոցների վրայից, որի պատճառով էլ թեմական իշխանութիւնը ստոյգ տեղեկութիւններ չունի իրան ենթակայ կրթական հաստատութիւնների մէջ անցած-դարձածի մասին։ Թեմակալ Մխիթար սրբազանի անցեալ տարվայ գեղեցիկ առաջարկութիւնը՝ դպրոցական ընդհանուր մուտքի 3% յատկացնել թեմական տեսչի ռոճիկի լրացնելուն՝ հանդիպեց հոգաբարձութիւնների քար անտարբերութեան, բացառութեամբ մի քանի տեղերի։

Եւ այս բոլոր աննպաստ հանգամանքները ունեցել են այն բացասական հետևանքը, որ, մինչդեռ Կովկասի զանազան վայրերում տեղի են ունենում տեսչական այցելութիւններ, ուսուցչական ժողովներ, կայանում են փորձնական դասեր, դասախօսութիւններ և այլն և՝ այդպիսով՝ Թարմութիւն և եռանդ ներշնչում ուսուցչի վաստակած մտքին և մարմնին, մեզանում ընդհակառակը, իւրաքանչիւր քաղաքի ուսուցչութիւն կղզիացած է ինքն իր մէջ և, ինչպէս ասում են, «ամեն մարդ իր խղճին է տապակվում»։

Սակայն մի՞թէ այդպէս պէտք է շարունակվի և այսուհետև, մի՞թէ մեր մէջ պակասում են ինքնօգնութեան զգացմունքը և նախաձեռնութեան ոգին. մի՞թէ Թուրքեստանի հայ ուսուցչութիւնը իրան կապված չէ համարում տեղական դպրոցական կեանքի հետ։ Չենք կարծում, որ այդպէս լինի։ Իսկ նախաձեռնելու և քննելու խնդիրները շատ կան հրապարակի վրա, որոնց մասին խորհրդակցելը և մի ընդհանուր եզրակացութեան յանգելը պէտք է կազմէ մեր սեփական պարտականութիւնը։

Որքան մեզ յայտնի է, շրջանիս եկ.-ծխ. դպրոցների Թիւը 8—10, իսկ ուսուցիչ-ուսուցչուհիների Թիւը 15—20 պէտք է լինի. սա բաւական պատկառելի մի կօլեգիա է, որի ձայնը կարող է հեղինակաւոր լինել թէ դպրոցական իշխանութեան և թէ տեղի հայ հասարակութեան առջև։ Չը պէտք է աչքաթող անել և այն կարևոր հանգամանքը, որ Թուրքեստանի հայ գաղթականութիւնը, ցրված Անդրկասպեան, Սըր-Դարեայի և Ֆէրգանեան շրջաններում, հետզհետէ մոռանում է մայրենի լեզուն և ընդմիշտ ձուլվելու վտանգին է ենթակայ, իսկ դրա առաջն առնելու զօրաւոր պատուար կարող է լինել միմիայն բարեկարգ հայ դպրոցը՝ յանձին նրա պարտաճանաչ ուսուցչութեան։

Մեր կարծիքով, այն խնդիրները, որոնք սերտ առնչութիւն ունեն երկրիս ծխ. դպրոցների առաջադիմութեան հետ և որոնց վերաբերմամբ պարտաւոր է արտայայտվել շրջանիս ուսուցչութիւնը, մօտաւորապէս հետևեալներն են.

ա) Պարտադիր «ուսումնական ծրագրի» որ ստորին համապատասխան լինելը տեղական սպեցիֆիկ պայմաններին։

բ) Առ ի չգոյէ Թեմական տեսչի՝ ում պէտք է դիմել անմիջապէս Թիւրիմացութիւններ լուծելու և կամ որևէ հրահանգ խնդրելու դէպքում։

գ) Ուսուցիչների նիւթական դրութեան բարելաւումը։

դ) Նպատակայարմար է, արդեօք, կազմել «Կովկասի Ուսուցչական Միութեան» Թուրքեստանեան մասնաճիւղ։

ե) Աշակերտական էկսկուրսիաներ, փորձնական դասեր, դասախօսութիւններ և այլն։

Համախմբվելով վերոգրեալ հարցերի քննութեանց համար՝ Թէ մենք, ուսուցիչներս, օգտված կը լինենք և բարոյապէս աւելի շաղկապված և Թէ կարող կը լինենք մեր ձայնն ևս լսելի դարձնել՝ ապագայում նոր «ուսումնական ծրագիր» կազմելիս ի նկատի ունենալ և Թուրքեստանի առանձնայատուկ պայմանները։

Ամփոփելով մեր միտքը, միանգամայն օգտաւէտ և անհրաժեշտ ենք գտնում կայացնել Թուրքեստանի երկրի հայ ու-

Բ Ա Ն Ա Ս Ի Ր Ա Կ Ա Ն

ԹՌՈՒՑԻԿ ԴԻՏՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՃԱՆԱՊԱՐՀԻՑ

I

Ծաղկազարդի երեկոյեան դուրս եկանք Թիֆլիսից՝ Ախալցխայի և Արդահանի շրջաններին ծանօթանալու։ Միւս օրը առաւօտեան Բօրժօմի երկաթուղու կայարանից կառքով ուղևորվեցինք դէպի Ախալցխա։ Ճանապարհը անցնում էր զուգընթաց Կուր գետի հակառակ հոսանքին։ Առաւօտը անամպ էր. երբեմն-երբեմն երկչոտ կերպով մեր դէմքերին էին զարնվում անձրևի կաթիլներ. օդը խոնաւ էր։ Ես առաջին անգամ էի ճանապարհորդում այս կողմերը. անդադար չորս կողմս էի նայում և անհանգստացնում ուղեկիցներիս իմ հարցերով։ Բնութեան տեսարանները հրապուրիչ են. անտառներով ծածկուած սարերը խորհրդաւոր գրաւչութեամբ դէպի իրանց են ձգում նորեկ ճանապարհորդին. երկնքի Թախծալի տեսքը կրկնապատկում է մայրի անտառների այդ ձգողութիւնը։ Մի քանի ժամ մեր կառքը անցնում է խճուղու երկու կողմը տարածված՝ Մեծ Իշխանի անտառի միջով, որ տեղ տեղ խճուղուց բաժանվում է ցանկապատով։ Անտառի մէջ երևում են շէնքեր։ Ացխուր վրացական գիւղի մօտերքում վերջանում է Մեծ Իշխանի անտառը, և սկսվում են մասնաւոր կալուածատէրերի անտառներ։ Այդ անտառները ողորմելի տեսք ունէին. Նրանք նման էին կարկտահար արտի. ահագին տարածութեան մէջ անկարգ ցրված էին ծառերի նոսր խմբեր. մի քանիսից ծուխ էր բարձրանում. ճանապարհից ոչ հեռու երևում էին սևացած կոճղեր, որոնցից մի քանիսի մօտ գտնվում էին հաստ գերաններ։

Ես կարծում էի, թէ չար ձեռքը թշնամաբար հրդեհել է անտառը, վնասելու կալուածատիրոջ. բայց ուղեկիցներս ինձ բացատրում են, որ ոչ մի թշնամութիւն չը կայ, այլ կալուածատէրերը իրանք են այրում. նրանց պէտք է փայտ, բայց ծուլանում են կտրել և դիմում են այսպիսի հեշտ միջոցի։ Մեծ էր զարմանքս. անտառի այդպիսի վանդալական ոչնչացումը ինձ յիշեցրեց Մասիսի վրա գտնվող պուրակի նկարագրութիւնը, որ արել է Արշ. Մխիթարեան («Դէպի Արարատ»)։ Մասիսի վրա շատ առաջ եղել է հոյակապ անտառ, բայց ագահութիւնը հետզհետէ ոչնչացրել է. ինչու չենթադրել, որ նոյնպիսի վիճակ կունենան և Ախալցխայի շրջանի անտառները, քանի որ ոչնչացնող ձեռքին ոյժ տուողը անհեռատես կալուածատէրերն են և այս դէպքում անտարբեր տեղական իշխանութիւնը։

Գոնէ եթէ այդ անտառի ոչնչացված մասը մշակվի, հացահատիկներ ցանվեն կամ այգի տնկվի, իզուր տեղը պարապ չի մնայ հողը, բայց այդ էլ չը կայ այս շրջանում։

II

Ացխուր կայարանում կէս ժամի չափ հանգստանալուց յետոյ, մենք շարունակեցինք ճանապարհը. եղանակը ցուրտ էր, փչում էր սառը քամի. լեռների վրա նկատելի էին ձիւնի մնացորդներ։ Կուր գետը այստեղ բաւականին ջրառատ է. գետի ափերին կանգնած էին մի քանի խումբ վրացի գիւղացիներ, որոնցից մի քանիսը աշխատում էին դէպի գետը բերել մօտիկ գտնվող գերանները. այդ մարդիկ կալուածատէրերի աշխատաւորներն էին. Նրանք անտառից հաստ ծառերը կտրում-բերում, գետի մէջ էին հաւաքում գերանները. իրար զուգահեռաբար դարսում, միմեանց կապում։ Ստացվում էր լաստի նման մի բան, երբ երկու ծայրերին ամրացնում էին երկար Թիակներ. ապա գիւղացիք տեղաւորվում են գերանների վրա և նաւում դէպի Թիֆլիս։ Երբ Ախալցխայից բարձրացայ Պօսխով չայը, այնտեղ էլ նոյն պատկերն էր, միայն այն տարբերութեամբ, որ գերանները առանց միմեանց կապելու անկարգ գցած են գետի մէջ, որպէս զի երբ ջուրը բարձրանայ, գերանները քշէ տանի. մարդիկ այս դէպքում քիչ են չարչարվում, ազատ են լինում գետի ալիքներին կուլ գնալու վտանգից. բայց միւս կողմից գերանների այդ տեսակ փոխադրութիւնը ունի այն վտանգը, որ ճանապարհին գերանների Թիւը կարող է պակասել։

Կուրը անվրդով այդ ծանրութիւնները բերում է Թիֆլիս, ուր և ծախվում են գերանները։ Այս շրջանի գիւղացիներից շատերն են երկրագործութեամբ պարապում. շատերը զբաղված են փայտի այսպիսի առևտուրով։

III

Ախալցխա մենք հասանք ճաշին։ Քաղաքի մէջ մի քիչ Թափառելուց յետոյ, ես ձի վարձեցի՝ Արդահանի շրջանը գնալու։ Եղանակը չէր պարզվում, քամին ուժեղանում էր։ Սարահարթի վրայով անցնող ճանապարհի երկու կողմերում ձգված էին աշնանացան արտեր, որոնք կանաչ գորգի տպաւորութիւն էին թողնում. տեղ-տեղ աշխատում էին գիւղացիներ, վարում էին գարնանացան արտերը։ Վալէ գիւղի մօտ երկու զոյգ վարի, կարճահասակ եզներ քաշում էին արօրը, որ սովորական, [illegible] գործածած՝ արօրի խոփից մեծ խոփ ունէր, լայն, երկու կողմն էլ տափակ. այդ արօրի ծայրը դրված էր երկու փոքրիկ անիւների առանցքի վրա, որով նմանվում էր գութանի, իսկ մաճը սովորական արօրի մաճի նման էր։ Ես իմացայ, որ այսպիսի գութանանման արօրներ են գործ ածում Ախալցխայի և Արդահանի շրջանի մի քանի գիւղերի բոլոր գիւղացիք։ Այդ գութանն ունի այն առաւելութիւնը, որ թեթև է և բաւականին խորն է վարում, մօտ 6—7 վերշօկ։ Վալէ գիւղի մօտ այդ արօրով վարում էին ոչ թէ ցորեն կամ այլ հացահատիկ ցանելու համար, այլ կարտօֆիլ. մաճկալի ետևից գնում էր մի կին, նա գոգնոցից հանում էր կարտօֆիլը և գցում ակօսի մէջ. այսպիսով ամբողջ արտը—մօտ մի դեսեատին—ցանվում է կարտօֆիլով։ Մաճկալը, որի մօտ ես գնացի ճանապարհի ուղղութիւնը իմանալու, յայտնեց, որ իրանց գիւղում համարեա ամէն տուն պարապում է կարտօֆիլի մշակութեամբ, բայց այդ չունի այնքան նշանակութիւն, որքան այգեգործութիւնը, որով պարապում են գիւղացիք. կան տներ, որոնք բացառապէս այգիներով են ապրում։ Մի քանիսի այգիների մէջ երևում են հին տեսակի փեթակներ, քթոցների մէջ. քիչ են Դադանի ձևի՝—շրջանակներով փեթակները։

Վալէն բաւական մեծ գիւղ է. ազգաբնակութիւնը բաղկացած է հայ-կաթօլիկներից և Թուրքերից. կան մի քանի տուն նաև վրացիներ. այս շրջանում շատ կան հայ-կաթօլիկների գիւղեր, ինչպէս օրինակ Մամածներ, Նեօխրիմ և այլն։

IV

Վալէից 7 վերստ դէպի հարաւ-արևմուտք հոսում է Ջախսու գետը, որ բաժանում է Թիֆլիսի նահանգը Կարսի նահանգից։ Ջախսու գետին զուգահեռական գնում է սայլի համար յարմարեցված ճանապարհը, անտառապատ լեռների ստորոտով։ Չը նայած վատ եղանակին և բազմաթիւ դար ու փոսերին՝ երկար ճանապարհը մինչև Դամալիլ, մօտ 20 վերստ, ես անցայ անձանձրոյթ. միմեանց յաջորդող խոր ձորի գեղեցիկ տեսարաններ Թոյլ չը տուին յոգնելու։ Բնութեան սիրահարը մեծ բաւականութիւն կը ստանայ՝ անցնելով այս ձորից, որի մէջ երբեմնակի լսվում են վայրի գազանների ձայներ և նկատվում են որսկող գայլեր։

Դամալիլն մի արհեստական գիւղ է և մօտ 15 տարի է, ինչ գոյութիւն ունի. այդտեղ գտնվում են կառավարչական մի քանի հաստատութիւններ՝ Պօսխովի շրջանի գաւառապետը իր ստորադրեալներով, գաւառական բժիշկը, մի քանի վիրաբոյժներ, մանկաբարձուհին, դեղատունը, հիւանդանոցը, անտառապահները, միկիտանը և մի քանի անակներ։ Առաջ այդ հաստատութիւնները գտնվում էին Պօսխովի շրջանի ամենամեծ գիւղում՝ Դիզուրում, բայց այդ գիւղի՝ սարի վրա գտնվելը և յարմար ճանապարհների բացակայութիւնը ստիպել է շրջանի վարիչներին իջնել ցած՝ Ջախսու գետի ափը։

Արդէն երեկոյ էր, ժամը 6-ը, երբ ես դուրս եկայ Դամալիլից դէպի Դիզուր գնալու. ցերեկվայ անձրևին փոխարինել էր ձիւնը, որ արդէն սպիտակեցրել էր անտառից ազատ տարածութիւնները. ձիւնի հետ միաժամանակ և վատ քամի էր. ձիս յոգնել էր, ես ստիպված էի ժամանակ առ ժամանակ քայլել ցեխի և ձիւնի մէջ, քաշելով ձին։ Խիտ անտառը նեղացրել էր զառիվերը, որի զիգզագաձև ոլորումները յիշեցնում էին Թիֆլիսից սկսվող Կօջօրի խճուղին։ Ամենից վատը այն էր, որ ձիւնը կամաց-կամաց ծածկում էր ուղին և աննկատելի դարձնում տեղին անծանօթ ճանապարհորդի համար։ Ճանապարհը կորցնելու երկիւղը և վայրի գազանների գոյութիւնը անտառում հասկանալի անհանգստութիւն պատճառեցին ինձ, և ես ա-

ուսցինների նամաղոդում։ Համախմբ-ման ամենայարմար կենտրոնավայր կարող է լինել Մելիք գյուղը, որ գտնվում է Տաշ-կենտ-Արամունոյոցի երկաթուղագծի մէջ-տեղում։

Համոզված ենք, որ եթէ ջեմոտ լինի, թեմիս ու. առաջնորդը կը տայ իր թաղականներին և. Նորաշեն եղանակները, ... դպրոցականների ... և ուսուցիչների վիճակի ցանկալի բարելաւումը։

ծխական դպրոցների բարգաւաճումը և ուսուցիչների վիճակի ցանկալի բարելաւումը։

Բենիամին Ծրտատաբեանց

Ղըլ-Արվատ, 23 ապրիլի

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԳԱՒԱՌԻՑ

Էքսկուրսիա եւ դասախօսութիւն

Գ օ ր ի ս, 2 մայիսի

Երէկ, մայիսի 1-ին, Գօրիս էին եկել էքս-կուրսիայով Խնձորեսկի ծխ. դպրոցի բարձր բաժանմունքների աշակերտները թւով 40 հոգի և ուսուցչական կազմը։ Անչափ գեղե-ցիկ տպաւորութիւն էր թողնում գիւղացի ժիր և զուարթ երեխաների քաղաքիս մի շարք տեղերը հետաքրքրութեամբ դիտելը։ Նրանք գիշերեցին Գօրիսի ծխական դըպ-րոցում. տեղական ուսուցչական կազմը իր ոյժերը ներածին չափ հիւրընկալութիւն ցոյց տուեց փոքրիկ էքսկուրսանտներին և այնպէս ճանապարհ դրեց նրանց դէպի մօ-տիկ Քարահունջ գիւղը, որտեղից նրանք անցնելու են Ալըղուլի (հայ գիւղ) շէնի վրայով Խնձորեսկ։

Մենք այդ ընդամենը 30 վերստ պտոյտի վրա նայում ենք որպէս շատ օրինակելի և գեղեցիկ գործի վրա։ Ցանկալի էր մեր ուսուցիչներն ևս, որոնք միայն անունով գոյութիւն ունեն, օրինակ վերցնէին այդ խմբից և նրա կատարած միանգամայն հա-մակրելի ձեռնարկութիւնից։ Մեր համակ-րանքը և ընկերական անկեղծ շնորհակալու-թիւնն ու ուրախութիւնն ենք յայտնում՝ յանձին Խնձորեսկի դպրոցի աւագ-ուսուցիչ Խաչ. Ցարութիւնեանի՝ ամբողջ ուսուցչա-կան խմբին և ցանկանում աւելի գովելի եռանդով ապագայում գործել յօգուտ մեծ Խնձորեսկի մատաղ սերնդի, որը պարտա-ճանաչ ուսուցչի կարօտ էր մինչ օրս։

Նոյն օրը, մայիսի 1-ին, խուռն բազմու-թեան ունկնդրութեամբ մի քանի օրով մեզ մօտ հիւր եկած համերկրացի բժ. Յովհ. Մելիք-Նուբարեանցը ձրի դասախօսութիւն կարդաց ծխական դպրոցի դահլիճում թո-քախտի մասին։ Շնորհալի բժիշկը բացատ-րեց թոքախտ հիւանդութեան էութեան, միկրօբների, պաշտպանութեան և այն մի շարք միջոցների մասին, որոնք ծառա-յում են որպէս կռիւ այդ հանրամարդկա-յին չարիքի դէմ։

Գօրիսի հասարակութիւնը այս անգամ ևս ցոյց տուեց, որ ինքը կարօտ է բժշկից խօսք լսելու, խորհուրդ լսելու։ Մենք յոյս ունենք, որ Մելիք-Նուբարեանցը քանի որ Գօրիսումն է, չի զլանայ գոնէ մի անգամ ևս դասախօսելու մի այլ ախտի մասին և կամ հէնց զոյգ դպրոցներին, բժշկական տե-սակէտից, քննութեան կանէ և կը խօսէ դըպրոցական բժշկութեան առողջապահու-թեան մասին։

Սագանդարեան

Ջերքակալութիւններ Մեղրիում

Մ ե ղ ր ի, 2 մայիսի

Ժանդարմական վարչութիւնը ապրիլի 27-ին Մեղրիից 37 հոգի էր հրաւիրել Ջուլֆա, որոնցից մի քանիսը վկաներ, միւսները՝ մեղադրվողներ։

Նրանք մեղադրվում են «գիւղացիական միութիւն» կազմակերպելու մէջ, ո-րոնք այդ ուռուցիկ անունով նպատակ են ունեցել գիւղի ներքին չարիքների առաջն առնել տալ։ Չարիքների կռիւղ էին հա-մարվում նախկին տանուտէր Ա. Գաբրիէլ-եանցը և գրագիր Ց. Զարչեանցը իրանց շահատակութեամբ և քսմնելի արարքնե-րով, իսկ սրանք չարիքներ էին ընդունում իրանց պախարակելի արարքը երեւան հա-նողներին։ Տանուտէրն ու գրագիրը ուզում են իրանց կարող ոյժը ցոյց տալ, մի եր-կուսին «հուպ տալ»։ Նրանք Լ. Փարսա-դանեանին ու Ի. Մելիք-Մկրտչեանին ցոյց են տալիս հակակառավարչական, հասարա-կութեան վնասակար անդամներ։ Ոստիկա-նական պրիստաւը, խուզարկելով նրանց բնակարանները, Փարսադանեանի տնից վերցնում է մի տետրակ, որի մէջ լինում է «միութեան» կազմած ծրագիրը, գրված մի երկու արձանագրութիւն և մի անուանացու-ցակ, որով ուզեցել են իրանց ցանկացած մարդկանց հրաւիրել, որոնցից շատերը մի անգամ ներկայ լինելով հրաժարվել են մաս-նակցելուց։ Եւ այսպէս՝ մեր խեղճերը, տանուտէրի ու գրագրի կատարած մի եր-կու գեղծումներ ակնյայտնի դարձնելով, ա-ռանց մի գործ կատարելու՝ ամէն բան էլ թողնում են և այդ օրվանից անուշադրու-թեան մատնում բոլորը։

Առաջին խուզարկութեանը հետևեց երկ-րորդ մասսայական խուզարկութիւնը, որի ժամանակ վերցրին երկու խմբական լու-սանկարներ և մի հրացան։

Ապրիլի 30-ին, 28 հոգու շղթայակապ, շրջապատած սորաժնիկներով, բերին Մեղ-րի։ Նոյն ձեւով էլ, մայիսի 1-ին, տարան Գօրիս բանտարկելու։ Մեղրեցիների համար այդ երկու օրը ընդհանուր մեծ սգի օրեր էին. տեսարանը շշմեցուցիչ ու սրտաճմլիկ էր։ Տղամարդիկ, կանայք, երեխաներ, թուրք ծառայողներ, ծանօթներ մի վայնա-սուն ու ողբ էին բարձրացրել։

Այժմ անտանելի դրութիւն է ստեղծվել ամբողջ գիւղի համար։ Ուշ գարուն լինե-լով բամբակի սերմնը դեռ չեն վերջացրել։ Վարը, խաղողի վազեր կապելը, շերամի համար տերև բերելը, տնային ու դրսի մանր աշխատանքը բաղդվել են. և եթէ կալանաւորվածներին շուտով չարձակեն, ամ-բողջ 60—70 ծուխ տնտեսապէս բոլորո-վին պիտի քայքայվեն, որովհետև կալանա-ւորվածները մէկ կամ երկու որբեր, այրի-ներ ունեն իրանց խնամքի տակ, որոնց հոգսը իրանք էին քաշում։

Մեղադրեալների հարազատները ադեր-սագրերով դիմելու են Նահանգապետին, Փո-խարքային և կոմսուհուն, աղերսելով նե-րումն շնորհել մեղադրեալներին, իսկ եթէ այդ անկարելի է՝ թեթևացնել նրանց ան-գիտակից յանցանքը և այս աշխատանքի ամիսներում ազատ թողնել՝ սեպտեմբերից յետոյ կրելու իրանց թեթևացրած պատիժը։

Կալանաւորվածները մեղադրվում են օրէնսգրքի պատժական հետևեալ յօդուած-ներով—102, 1035, II 416, 430, 431, 421 և 257։

Մեղադրվածներն են. Փարսադանեան Լե-ւոն, Աղան, Մելիք-Մկրտչեան Իգնատիոս, Յովհաննէս, Տիրացուեան Նիկոլայ, Նապօ-լէօն, Տոշեան Թադէոս, Բարթուղ, Ուհանեան Վարդան, Սրապիօն, Նիկողոսեան Դաւիթ, Տէր-Ծատուրեան Մկրտիչ, Իսրայէլեան Ծա-տուր, Մկրտչեան Մխիթար, Նազարեան Մնացական, Միսեան Գէորգ, Մալումեան Յովակիմ, Մանուկեան Մկրտիչ, Վարդան, Վաչեան Մատթէոս, Սէթեան Յովհաննէս, Փիցեան, Թումանեան, Խաթունեան Յովհան-նէսներ, Մելիք-Ասլանեան Առաքել, Մա-միջանեան Մկրտիչ, Մկրտումեան Պետրոս, Սիմօնեան Սիմօն, Շահսուարեան Խաչա-տուր, Աղաւելեան Ծատուր, Մկրտչեան Աւետիս և Շահեան Կարապետ—32 հոգի, որոնցից 4 հոգի բացակայ են։

Պանդուխտ մեղրեցիներ, նամուսով հայրե-նակիցներ, օր առաջ գիւղ շտապեցէք օգնու-թեան ձեռք կարկառելու անտէր, անօգնա-կան մնացած ձեր հայրենակից որբերին, այրիներին։ Չարիքը մեծ է, գիւղը անտէ-րութեան է մատնված,

Եփրեմ Վարդանեան

Հայերը Քերքիում

Ք ե ր ք ի (Անդրկասպ. երկիր), 27 ապրիլի

Տեղիս հայկական կեանքը մի քանի բա-ցասական կողմեր ունի, որի հետ կարևոր է ծանօթացնել ընթերցող հասարակու-թեանը։

Ցայտնի է արդէն, թէ ինչքան ազդեցու-թիւնների է ենթարկվում այն փոքրիկ տարրը, որ ապրում է աւելի ուժեղ էլե-մենտի հետ։ Էվօլիւցիայի օրէնքով ամէն մի փոքրիկ ազգ, ամէն մի փոքրիկ ցեղ են-թարկվում է ուժեղ հոսանքին և կամայ-ա-կամայ կերպով ձուլվում նրա հետ։

Մի բուռն հայեր՝ Արցախի կողմից ա-պաւինել են Քերքի. ճակատագիրը այդ մարդկանց մղել է դէպի Աւղանստանի սահ-մանը։ Մի կտոր հացի խնդիրը 50-ի չափ հայ ընտանիքներ նետել է օտար երկիր, օտար աշխարհ։ Սրանք շրջապատված սարթ, աւղան ազգերով՝ իրանց համար ապրուստի ճանապարհ են հարթել և, կեանքի ալեծուփ փոթորկի հետ ընդհարվելով, պահպանում են իրանց գոյութիւնը։

Աւանդամոլ, ազգային նախապաշարմունք-ներով սնված այստեղի հայերը բուն գիւ-ղացիներ են, ագէտ ու անպատրաստ մար-դիկ։

Եթէ վերցնենք տեղական հայերի մտա-ւորականը չափելու, այն ժամանակ կը ստա-նանք տօրիչելեան դատարկութիւն։ Այս այս-պէս լինելով հանդերձ՝ դուք տեսէք Քերքիի հայերի փարթամ կեանքը, նրանց կանանց պճնասիրութիւնը, թղթամոլութիւնը և դուք, ընթերցողներ, ամօթից կը կարմրէք։

Տեղական ակմբանոցում ամէն գիշեր հայերը վխտում են. սրանք խաղում են թուղթ՝ այն էլ ինչպէս—հարիւրներով։ Եթէ մի տան մէջ կամ խնճոյքում երկու մարդ իրար հանդիպում են, դրանց սովորական խօսակցութեան նիւթը այն է՝ թէ ով ինչ-քան է տարել կամ տանուլ տուել։ Կանայք էլ վարակվելով իրանց ամուսիններից՝ ի-րանց մատնել են փառամոլութեան, պճնա-սիրութեան ախտին։

Դուք մեծամեծ քաղաքներում չէք տես-նի հայ կանանց այնքան զուգված՝ այնքան թանգագին զոհարներով զարդարված, ինչ որ կը տեսնէք Քերքիի հայ կանանց մէջ։ Այստեղ հարուստը աղքատից չէ զանազան-վում հագուստի մէջ։ Շռայլութիւնը բուն է դրել տեղական հայ ընտանիքներում։ Խոր-հուրդ կը տանք օրինակ վերցնել տեղական հրէաներից, թէ ինչքան վերջիններս իրանց շրջանկատ են պահում, ինչքան մտածված կեանք վարում։ Խնայող կեանք վարէք, ա-պահովութիւն ձեռք բերէք ու գնացէք ձեր երկիրը ծաղկեցրէք. ահա Քերքիի հայ ժո-ղովրդի հեռաւոր նպատակը։

Հայերը ունեն դպրոց. այս տարի սովո-րում են 20—22 սաներ։ Ուսուցիչը ճեմա-րանի VI դասարանը աւարտած է։ Դպրոցի աշակերտների մէջ կան 15 տարեկան և 7 տարեկան, որոնք նստած են մի բաժան-մունքում, իրար մօտ՝ ու անցնում Ա. տար-վայ «Լուսաբեր» գիրքը։ Դպրոցի հոգա-բարձութիւնը անտեղեակ լինելով մանկա-վարժական գործին՝ ուսուցչին ստիպում է ինչ հասակի աշակերտ էլ որ լինի՝ ընդու-նել։ Գոնէ այսպէս է իրան արդարացնում դասատու ուսուցիչը։ Կեցցէ ուսուցիչը, կեցցէ և հոգաբարձութիւնը։ Դպրոցական գործը շատ կարգին է գնում։

Ամսիս 24-ին զբօսանք կար վիճակախա-ղով։ Զուտ արդիւնք մնացել է 600 րուբլի, որից հայոց դպրոցի բաժինը կընկնի 125—150 ր.։ Հայերը միացած տեղական ռուս-ների հետ՝ կազմակերպել են միացեալ ոյ-ժերով։ Զբօսանքի վիճակախաղի գլխաւոր կարգադրիչը եղել է Մովսէս Մելիք-Հախ-նազարեանը։ Այս պարոնը չափազանց էներ-գիայի տէր է, լաւագոյն զգացմունքներով առաջնորդվող։

Նորեկ

ՇԱՏԵՐԻՑ ՄԵԿԸ

Դեռ մի սիւն կայ անցեալ աւուրց փառաւոր
Այն էլ շուտով պիտի լինի մի փլատակ ոգաւոր...

Ցիլեր

Սաղիան գիւղից 50 քայլ հեռաւորու-թեան վրա է գտնվում Սաղիանի ս. Ստե-փաննոս վանքը, որի բակում կառուցված նախկին առաջնորդարանի սենեակներից մէկում ապրում եմ ես։ Փողոցի անկանո-նութիւնն ու լի ցեխը արգելում են ինձ յա-ճախ գիւղ գնալ, և համարեա շաբաթներով չեմ իջնում գիւղ. բայց յաճախ գիւղացի-ներից մօտս են գալիս ինձ մխիթարելու համար։ Այսպէս՝ մի օր այդպիսի հիւրերի մի ստուար խումբ կար սենեակումս։ Խօ-սակցութեան նիւթերը զանազան էին և աշխարհի ամէն կողմերից. բայց յանկարծ մի պատահական թերնչքով խօսքը կանգնեց ս. Ստեփաննոս վանքի անցեալ և ներկայ դրութեան վրա։

Վանքի անցեալն են պատմում, փառաւոր անցեալը, տիրող կենդանութեան մասին, անքանակ հարստութեան և մշտախինդ կեանք ունենալու մասին... Պատմում են հարստութեան համար փաստացի կեր-պով. վկայ են բերում հսկայական տըն-տեսատունը՝ իր առանձին բաժանմունքնե-րով, շտեմարանը, որ լիքն էր լինում ցո-րենով, հսկայական սենեակների պատերն են ցոյց տալիս, լայնատարած կալը, ան-տառն ու այգին են մատնանշում, առաջ-նորդարանի 6 սենեակներն են վկայ կան-չում, որ վանքը չափազանց հարուստ է ե-ղել... իսկ այդքան գործերը վարելու հա-մար հարիւրաւոր սպասաւորներ են եղել իրանց վերակացուներով ու տէրերով։

Այս բոլորը պատմում էին, և ես ակնա-պիշ լսում էի նրանց... լսում էի, և մի ճըն-շող զգացմունքով լցվում էր սիրտս՝ տես-նելով նոյն վանքի խորտակված ներկան։ Տասնեակ սենեակների պատերն են մնացել գետնին հաւասար. խղճուկ ու կիսախար-խուլ է շտեմարանը և կարծես լալիս է իր սովամահ լինելուն համար... անմշակ է ան-տառը, կալն անպէտքացել է, և եթէ չը լինի Շամախու թեմի սրբազան ա-ռաջնորդի հովանաւորութիւնը՝ այգին ևս կը դառնայ մի անպէտք տափաստան...

Ես ցաւագինօրէն դիտում եմ բնութեան քայքայիչ ազդեցութիւնից խորտակվող պա-րիսպներն ու մնացած փոքր ի շատէ կան-գուն յիշատակները... Ես միայն տեսանելի ու շօշափելի մնացած բեկորների վկայու-թեամբ եմ ասում, էլ մտացութեան եմ տալիս վանքի ունեցած գութանները, գո-մէշները, եզները, կովերն ու ոչխարները և այլն և այլն։

Ի հարկէ այս բոլորը տեղի չեն ունեցել ինքնաբերաբար. պատճառը թոյլ ու շահասէր վարիչներն են եղել, որոնք վանքին այդպիսի մահացու հարուած են հասցրել. թէ որպիսի շահագործումներ է տեղի ունեցել անցեա-լում, թող այդ՝ ընթերցողը երևակայէ. միայն ամէն օր յիշում եմ մի բան, որ մի ժամանակ այստեղ նաւթի անօթի խցանները ապրիշումեայ թաշկինակներ են եղել, այն էլ տասնեակներով (ջուցէ հնացած, ով գիտէ)։

Եթէ կարող ձեռքի հովանաւորութեան տակ լինէր վանքը, այլ բան դուրս կը գար։ Անկանոն վարիչները գեղահրաշ բուրաստա-նը փչալից անապատ դարձրին. բայց սա միայն ս. Ստեփաննոս վանքն էր, որ այս-պէս հիւանդոտած ու ընկաւ, ապա էջմիա-ծինը, բոլոր վանքերի մայրը...

Հարապետ Ցարութիւնեան

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱԿԱՆ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՆԵՐԻ ԸՆՏ-ՐՈՒԹԻՒՆԸ

Քութայիս, 9 մայիսի

Երէկ տեղս էին եկել Քութայիսի շրջա-նից ընտրված ներկայացուցիչները, ո-րոնք քաղաքիս ներկայացուցիչների հետ միասին դպրոցի դահլիճում հաւաքվելով պիտի ընտրէին երկու պատուիրակ՝ Թիֆ-լիսում հոկտեմբերի 6-ին կայանալիք պա-տուիրակային ժողովին ներկայ գտնվելու։ Ժողովը բացեց գործակալ Գ. ք. Սոլաղեա-նը և առաջարկեց ընտրել նախագահ և քար-տուղար։ Նախագահ ընտրվեց Պ. Ռաֆայէ-լեան, իսկ քարտուղար՝ Ղ. Ցագարեան։

Ճառախօսներից Ա. ք. Գափամաճեանը, Ա. Թադէոսեանը, Ցագարեանը, Սոլաղեան քահանան և Ապրիլեանը՝ թւելով կաթողի-կոսի նշանակութիւնն ու պարտականութիւն-ները՝ ցանկութիւն յայտնեցին, որ ապագայ կաթողիկոսը ժողովրդական հեղինակութիւն ունեցող և վարչական ու առաջադէմ սկզբ-բունքների տէր մի անձնաւորութիւն լինի։ Ի միջի այլոց ցանկութիւն յայտնվեց, որ կաթողիկոսը պետական լեզուին տեղեակ լինի։

Երկար թէր և դէմ խօսակցութիւններից յետոյ՝ ժողովը պատուիրակներ ընտրեց Ա. Թադէոսեանին և Ղ. Ցագարեանին, անձնա-փոխանորդներ՝ Ա. ք. Գափամաճեանին և Պ. Ռաֆայէլեանին։

Գ. ք. Ս.

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

◆ Երէկ ռուս պարբերական հրատարա-կութիւնները լոյս չը տեսան երկուշաբթվայ տօնի պատճառով։

◆ Մայիսի 16-ին Պետերբուրգում սպաս-վում է, «Р. Слово»-ի ասելով, Կովկասի Փոխարքայ կոմս Ի. Ի. Վօրօնցօվ-Դաշկօվը։ Նրա Պետերբուրգում մնալու ժամանակ տեղի է ունենալու խորհրդակցութիւն ար-դարադատութեան մինիստրի և սենատօր Րէյնկէի մասնակցութեամբ, Կովկասում դատական բարենորոգում մտցնելու հարցի առիթով։ Խորհրդակցութիւնը հանդիսա-նում է հետևանք այն րէվիզիայի, որ կատարեց անցեալ տարի սենատօր Րէյնկէն։ Ներկայումս րէվիզիայի նիւթերի մշակումը արդէն աւարտված է, և ներկա-յացված են մի շարք զեկուցագրեր, որոնք նկարագրում են դատական գործի դրու-թիւնը Կովկասում։ Խորհրդակցութիւնից յետոյ կոմս Վօրօնցօվ-Դաշկօվի հետ, մտա-դրութիւն կայ առանձին մասնաժողով ընտ-րել, մասնակցութեամբ արդարադատութեան մինիստրութեան պաշտօնեաների և Կովկա-սի փոխարքայութեան ներկայացուցիչների։ Այդ մասնաժողովը կը զբաղվի դատական գործի վերակազմութեան նախագծի մշակ-մամբ Կովկասի համար՝ րէվիզիայի փաստե-րի և կազմված զեկուցագրերի հիման վրա։

◆ Թիֆլիս վերադարձան գիւղատնտես մասնագէտներ՝ Ալ. Քալանթար, Ց. Փի-րալեան և Ս. Աթմաջեան, որոնք գնացել էին Զիվանչիրի գաւառը ծանօթանալու Ժամհարեանների թալիշ կալուածքի և շըր-ջակայ հողերի հետ, որպէսզի ընտրեն յար-մարաւոր տեղ Ժամհարեան գիւղատնտեսա-կան դպրոցի համար։ Մասնագէտները ու-ղևորվեցին մայիսի 5-ին և, մնալով չորս օր Զիւանշիրի գաւառում, ժողովեցին նիւթեր և տեղեկութիւններ հարցը լուծելու համար։ Ճանապարհորդութեան և քննութեան ար-դիւնքի մասին կը զեկուցվի Թիֆլիսի Հայ Գիւղատնտեսական և Տնայնագործական Ընկերութեան առաջիկայ ընդհանուր ժողո-վին։

◆ Մեր ընթերցողները գիտեն, որ Ա. Բուդաղեանը նշանակել է տարեկան 1,000—1,500 րուբլի գիւղատնտեսական պարապ-մունքներ կազմակերպելու համար Շամա-խու գաւառի Սաղիան գիւղում, իսկ գործի կազմակերպութիւնը թողել է Թիֆլիսի Հայ Գիւղատնտեսական և Տնայնագործական Ըն-կերութեան բարեհայեցողութեանը։ Ընկե-րութիւնը իր կողմից ուղարկել է Սաղիան գիւղատնտես Խորէն Երիցեանին, որը սկսած ապրիլի 24-ից կանոնաւոր կերպով զբաղ-ված է գիւղատնտեսական գործունէութեամբ։ Նա վերցրել է մի փոքր հողաբաժին գործ-նական աշխատանքների համար, ամէն օր պարապվում է բարձր դասարանի աշակերտ-ների հետ, կազմել է երիտասարդներից մի խումբ, որի համար կարդում է դասախօ-սութիւններ, իսկ տօն օրերը վճռել է անել զրոյցներ հասակաւոր գիւղացիների հետ գլխաւորապէս այգեգործութեան և գիւղա-տնտեսական մի քանի ճիւղերի մասին։

◆ Այսօր, երեկոյեան ժամը 8-ին, Փո-խարքայի դիւանատան շէնութեան մէջ կը կայանայ Ռուսաց Կայսեր. Աշխարհագր. Ընկ. տարեկան ընդհանուր ժողովը, ուր պ. պ. Սօմօվսկի և Կովէյտօ կը տան տեղեկու-թիւններ Սվանէտիայի վերաբերմամբ՝ բու-սական, գիւղատնտեսական և զուտ տնտեսա-կան տեսակէտից, որից յետոյ կը կարդացվի 1910 թ. գործունէութեան հաշիւը և կը կատարվի պատուաւոր անդամների և կարգա-դրիչ կօմիտէտի երկու անդամի ընտրու-թիւն։ Կարող են ներկայ լինել և կողմնակի անձեր։

◆ Վրաց ազնուականութեան թատրօ-նում մայիսի 13-ին տեղի կունենայ հան-գուցեալ երաժշտագէտ Մ. Եկմալեանի յի-շատակին նուիրված հոգևոր համերգ։ Երգ-վելու են բացառապէս հանգուցեալ երաժըշ-տագէտի հեղինակութիւններից։ Համերգին մասնակցում են 80 հոգուց բաղկացած երգե-ցիկ խումբը և մի քանի սօլօ երգիչներ։ Եկմա-լեանի անունը, անշուշտ, կը գրաւէ մեծ բազ-մութիւն այդ օրվայ համերգը լսելու։

◆ Մայրաքաղաքի լրագիրները հաղոր-դում են. «Մայիսի 5-ին Լ. Կասսօյի նա-խագահութեամբ կայացաւ երկրորդ նիստը այն յանձնաժողովի, որ քննում է բարձր կրթական հաստատութիւնների խնդիրը։ Թիֆլիսի քաղաքագլուխ Ալ. Խատիսեանը զեկուցեց, թէ անհրաժեշտ է բանալ Թիֆ-լիսում բարձր կրթական հաստատութիւն։ Կովկասը դրան սպասում է արդէն 32 տա-րի։ Թիֆլիսի բնակիչները պատրաստ են նուիրել շատ խոշոր գումարներ։ Հարցը յարուցեց կենդանի վիճաբանութիւններ։ Որոշ վճիռ չը կայացվեց»։

◆ Այսօր տեղի կունենայ երգիչ Ղուկա-սեանի և իր տիկնոջ համերգը Թիֆլիսի ժողովարանում։

◆ Կ. Հ. Բ. Ընկ. նախագահ Ս. Ցարու-թիւնեան մայիսի 7-ին ներկայանալով Կովկասի Փոխարքայ կոմս Ի. Ի. Վօրօնցօվ-Դաշկօվին խնդրել է վերադարձնել Ընկե-րութեան՝ պետական գանձարանում պահ-ված 10,676 ր. 36 կ. գումարը, որը նուի-րաբերված է եղել Թիւրքահայ գաղթական-ների օգտին 1895—1896 թ. թ.։ Կոմսը իր բարեհաճ համաձայնութիւնն է տուել վե-րադարձնելու այդ գումարը Ընկերութեան։

◆ Կովկասի Հ. Հրատարակչական Ընկ. ընդհանուր ժողովի շարունակութիւնը նշա-նակված է ուրբաթ, մայիսի 13-ին, երե-կոյեան ժամը 7-ին Կ. Հ. Բ. Ընկ. դահլի-ճում։

◆ Մայիսի 15-ին «Ապօլո» այգում տեղի կունենայ շքեղ զբօսանք յօգուտ Ջրի և Էժմանգին ճաշարանների Ընկերութեան։

◆ Կիրակի օրը, մայիսի 8-ին, «Ապօլո» այգում յօգուտ Թիֆլիսի Հայ Գիւղա-տնտեսական և Տնայնագործական Ընկե-րութեան նշանակված զբօսանքը վատ ե-ղանակի պատճառով յետաձգվեց հետևեալ օրվան։ Սակայն հետևեալ օրն էլ, իբրև լի օր, և միւս կողմից այն պատճառով, որ ոչ ոք ծանուցում կարելի չեղաւ անել լրա-գիրներ չը լինելու պատճառով, զբօսանքը չունեցաւ այնքան աջողութիւն։

◆ Մեզ հաղորդում են, որ Մողնու ծխա-կան հոգաբարձութիւնը այս 1910/11 դպրոցական տարվայ ընթացքում մի քանի անգամ ծխական ժողովներ հրաւիրեց լոկ դրամական հարցեր լծելու համար։ Այդ ժողովներում մի քանի անգամ հարց բարձ-րացվեց, թէ հարկաւոր է ծխական ժողովն

դասի, երբ միւդարիսը դասաւանդում էր սենեակներից մէկում. աշակերտներից շա-տերը մեքենայօրէն անգիր էին արել որոշ կտորներ Ղուրանից, առանց իւրացնելու գաղափարը. միւդարիսը, գիտուն և խիստ ուսուցիչ, գիտակցում էր իր աշակերտների այդ պակասը և մտադիր էր միջոցներ ձեռք առնել։ Մեդրեսէն, այդ հոգևոր դպրոցը, պահվում է շրջանի մուսուլման ազգաբնա-կութեան միջոցներով. իւրաքանչիւր տուն տալիս է որոշ տուրք յօգուտ մեդրեսէի. միւդարիսը ստանում է, իբրև ռոճիկ, տա-րեկան մի խոշոր գումար։ Մեդրեսէի շէնքըն կպած է գիւղի մզկիթը, մի ընդարձակ, լուսաւոր սենեակ։

Ի դէպ. վրաց հնագէտ-պատմաբան Ե. Տակայշվիլին այս շրջանի թուրքերի մա-սին գրել էր, որ նրանք 16-րդ դարում բանի կերպով մահմեդականացված վրացի-ներ են*). մինչդեռ ինչպէս միւդարիսը, նոյնպէս և գեղջուկցի մի քանի ծերուկ-ներ յայտնեցին, որ իրանց նախահայրերը սկզբում ապրել են Արդահանի Գեօլայի շրջանում, ուր եկել էին Պարսկաստանից, իսկ Գեօլայից նախանցեալ դարում տեղա-փոխվել են Պօսխօվի շրջանը։ Երևի յարգելի պատմաբանը ի նկատի է ունեցել աջարա-ցիներին, որոնք ապրում են Բաթումի նա-հանգում։ Դրանք իսկապէս առաջ եղել են վրացիներ և մինչև այժմ լաւ խօսում են այդ լեզուով։ Աջարացիք սակաւ քանակու-թեամբ գտնվում են այս շրջանի արևմը-տեան մասում։

Գ. Տէր-Ռուբէնեան

(Վերջը միւս անգամ)

*) Տես „Сборникъ матеріаловъ для описанія мѣстностей и племенъ Кавказа". Выпускъ XXV, երես 247։

բազալի ձիւս քայլերը։ Բարձրանում էի լեռան լանջով. թէև քիչ մութ էր, բայց նշմարվում էր խոր, լայն ձորը, որի մէջ Ջախսու գետը գծագրել էր մի հրաշալի նկար. գետը մի տեղ սմբակաձև կերպով շրջապատել էր մի վիթխարի ապառաժ, որի վրա ես միւս օրը տեսայ հին բերդի և վան-քի աւերակներ. անորոշ մթութեան մէջ այդ նկարը հրաշալի էր։

Ես ճանապարհը վաղուց կորցրած էի հա-մարում և գնում էի, ուր ձիս էր տանում. Դիղուր հասնելու մտադրութիւնս չքացել էր, տեղի էր տուել լարված երկիւղի. ձիւնի քուլաները քանի գնում՝ խոշորանում էին. ծառերը ծածկված էին ձիւնի հաստ շերտով, որ առատօրէն վայր էր թափվում, երբ ես կամ ձիս դիպչում էինք։ Երկար դեգերելուց և ինձ համար թանգարժէք պայուսակս կորցնելուց յետոյ՝ բոլորովին անսպասելի կերպով ես հասնում եմ Դիղուր։

V

Դիղուրը, ինչպէս գրեցի, Պօսխօվի շրջա-նի ամենամեծ գիւղն է, բնակիչները սիւննի թուրքեր են։ Այս գիւղում ամենից առաջ ուշադրութեան արժանի է չինական մահ-մեդական հոգևոր դպրոցը, որ կոչվում է մեդրեսէ։ Դրա շէնքը գտնվում է գիւղի արևմտեան կողմում. երկու միմեանց ուղ-ղահայեաց տներ են, որոնցից իւրաքան-չիւրը բաժանվում է վեց սենեակների. մի սենեակի մէջ ապրում են երեք-հինգ աշա-կերտներ, ապագայ մօլլաներ, դրանց մէջ կան 17—19 տարեկան պատանիներ, բայց մեծամասնութիւնը 25—30 տարեկան մար-դիկ են։ Նրանք ունեն կ. Պօլսում ուսած իրանց ուսուցիչը, որ կոչվում է միւդա-րիս. վերջինիս ղեկավարութեամբ ապագայ մօլլաները ուսումնասիրում են իսլամը, կարդում են Ղուրանը։ Ես ներկայ էի մէկ

[illegible]

◆ Ապրիլի 1-ից մինչև 30-ը Կովկ. Հ. Բարեգործ. Ընկ. ընթերցարանն են յաճախել 2,867 հոգի, որից 2167-ը արական, իսկ 700 իգական սեռից: [illegible] 1,566 գիրք, որից 1,102-ը հայերէն, իսկ 464-ը ռուսերէն: [illegible] 145 գիրք, որից 92-ը հայերէն, իսկ 53-ը ռուսերէն:

◆ [illegible]

◆ [illegible] 202 [illegible] 2,251 [illegible] 39 [illegible] 119 [illegible] 33 [illegible] 7 [illegible] 5 [illegible]

◆ Այս օրեր [illegible]

ՈՍՏԻԿԱՆԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

◆ Մայիսի 8-ին [illegible] № 14 [illegible] 7—8 [illegible]

◆ Մայիսի 9-ին, [illegible] № 4 [illegible] 660 ռուբլու [illegible]

◆ Մայիսի 8-ին 12-ամեայ [illegible]

◆ Մայիսի 9-ին, [illegible] ժամը 2-ին, [illegible] 10-ից [illegible]

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Թիֆլիս, 10 մայիսի

[illegible] 22-ին [illegible]

Տ. Ցովհաննիսեան

Սուխում, 25 ապրիլի

«Մշակի» № 30-ի [illegible]

Բաթում, 9 մայիսի

[illegible]

տուէք «Մշակի» միջոցով մեր շնորհակալութիւնը յայտնել հրապարակով նախ «Մշակի» խմբագրութեան և ապա այն բազմաթիւ անձանց, որոնք եղբօրս՝ ողբացեալ Ջութակահար Դաւիթ Դաւթեանի դառնաղէտ մահվան առիթով յայտնեցին մեզ իրանց ցաւակցութիւնները և մասնակցեցին հոգեհանգստին:

Նմանապէս մեր խորին շնորհակալութիւնը նրանց, որոնք Թիֆլիսում կատարված հոգեհանգստից յետոյ ուղարկեցին մեզ ցաւակցական հեռագիր:

Մեր խորին երախտագիտութիւնը տեղիս հայոց դպրոցի աւագ ուսուցիչ Ցաբէթ Խաչատրեանին, որը պատւեց մեզ՝ հանգուցեալ եղբօրս հոգեհանգստին դամբանական խօսելով, և խորին շնորհակալութիւնս քառաձայն խմբի խմբապետ Ագամեանին և խմբի երգիչներին, որոնք երգեցին պատարագի ժամանակ:

Ի դիմաց վշտահար մօրս և քոյրերիս՝ ազգգեաց եղբայր ողբացեալ Ջութակահար Դաւիթ Դաւթեանի՝

Ցարութիւն Դաւթեան

ՕՐՎԱՅ ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

◆ Մոսկվայի ուսում. շրջանի հոգաբարձուն ուսման վճարից ազատեց 1405 ուսանողների:

◆ Մոսկվայի ուսում. շրջանի հոգաբարձուի պահանջով, համալսարանի վարչութիւնը որոշեց առաջարկել պրոֆեսորներ՝ Մանուիլովին, Մէնբիրին, Զելինսկիին, Վերնադսկիին և Լեբեդևին՝ մայիսի ընթացքում դատարկել բնակարանները:

◆ Ներքին գործերի մինիստրութիւնը թոյլ չը տուեց արձան կանգնեցնել Շոպէնին Պետերբուրգում:

◆ Վարշավայում, երկաթէ գործիքների մի արհեստանոցում, գտնվեց ռումբ պատրաստելու բաժին: Գրաւվեցին 8 պատրաստի ռումբեր:

◆ Պարզվում է, որ Մոսկվայի ժուռնալիստներից մի քանիսը կաշառքներ են վերցնելիս եղել կլուբներից:

◆ Պարիզի մամուլը կրօնպրինցի Պետերբուրգ այցելելու ամբողջ ժամանակ ոչ մի խօսք չը գրեց այդ մասին:

◆ Բժիշկների համախորհուրդը գըտաւ, որ նախկին սուլթան Աբդուլ-Համիդին անհրաժեշտ է շուտափոյթ բժշկութիւն:

◆ Կ. Պոլսում զինւորական դատաբանի որոշմամբ փակվեցին «Թանին», «Թանզիմատ» և «Նէօլօգոս» լրագիրները:

◆ Երկար թափառումներից յետոյ, ալբանների յայտնի պարագլուխ Իսաս Բոլէտինացը այժմ ապրում է իր հայրենի գիւղում և սպասում է սուլթանի ներման:

◆ Թիւրքաց զօրքի համար ձիեր են գնվում Նիկոլաեվի տօնավաճառում:

◆ Պարիզից հեռագրում են, որ ապստամբները Մարօկկօյում մի քանի անգամ փորձել են վերցնել Ֆեց քաղաքը, բայց ամեն անգամ յետ են մղվել մեծ կորուստներով:

◆ Ֆրանսիական պատգամաւորների պալատին ներկայացվեցին մի քանի հարցապնդումներ Մարօկկօյի գործերի առիթով:

◆ Չինական կայսրը Գուչկովին շնորհեց «Կանաչ դրակօնի» 2-րդ աստիճանի շքանշանը:

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՊԵՏ. ՀԵՌԱԳՐԱԿԱՆ ԳՈՐԾ.

9 մայիսի

ԻՍՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՕ: Պարիզ-Մադրիդ թըռիչքի մրցմանը ներկայ էր քիչ ժողովուրդ: Վեդրինը բարձրացաւ ժամը 4 և 11 րօպէին. մնացած օդագնացները հրաժարվեցին: Վեդրինը առ. ժամը $8^1/_2$-ին եկաւ Անգուլեմ:

ԽԱՐԲԻՆ: Ֆուձեադանում վերջերս փողոցներում և տների բակում նկատվում են ժանտախտից մահացածների դիակներ: Այդ հանգամանքը առիթ տուեց մանրազննին կերպով նայել ամբողջ քաղաքը:

ԲԵՐԼԻՆ: Ռէյխստագը Շվէցիայի հետ կնքած առևտրական դաշնագիրը յանձնեց մասնաժողովի:

ՌԻԳԱ: Սենատոր Մեդեմի յանձնարարութեամբ Ֆենիկս ռուս-բալտիական, «Պրովօդնիկ» ռեզինի արտադրութեան և Շմիդի՝ եւղ պատրաստելու գործարաններում քաղուածքներ արին գրքերից և փաստաթղթերից՝ Սիբիրի երկաթուղու կառուցման գործի առիթով:

ՍԻԶՐԱՆ: Գորոշչկայում այրվեցին 150 տներ, շատ հացահատիկ, անասուն, մի պառաւ կին և մի յղի կին:

ԲԵՐԼԻՆ: Ռէյխստագը ընդունեց ապահովագրութեան օրինագիծը:

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ: Սենատոր Նէյդգարդը քրէական դատ սկսեց քաղ. վարչութեան անդամ Մեդվեդևի դէմ:

Խմբագիր՝ ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ

Հրատարակիչներ՝ Ա. ՔԱԼԱՆԹԱՐ

Յ. ՏԷՐ-ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ

Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

(Ամառային երթևեկութիւն)

(Ժամերը նշանակված են Թիֆլիսի ժամանակով)

ԹԻՖԼԻՍԻՑ ՄԵԿՆՈՒՄ Է

ԲԱԳՈՒ՝ **արագ** № 2 **գնացքը**՝ 9 ժ. 38 ր. առաւօտ., Աղստաֆա է հասնում 12 ժ. 15 ր. կէսօրին, Գանձակ՝ 2 ժ. 47 ր. ցեր., Եւլախ՝ 4 ժ. 20 ր. ցեր., Հաջի-Կաբուլ՝ 8 ժ. 10 ր. երեկ., Բալաջարի՝ 11 ժ. գիշ., Բագու՝ 11 ժ. 33 ր. գիշեր.: **Փոստատար** № 4 **գնացքը**՝ 12 ժ. 36 ր. գիշ., Աղստաֆա է հասնում 3 ժ. 28 ր. գիշ., Գանձակ՝ 6 ժ. 37 առաւօտ., Եւլախ՝ 8 ժ. 35 ր. առաւօտ., Հաջի-Կաբուլ՝ 1 ժ. 7 ր. կէսօր., Բալաջարի՝ 4 ժ. 24 ր. ցերեկ., Բագու՝ 5 ժ. 42 ր. ցերեկ.: **Մարդատար** № 6 **գնացքը**՝ 3 ժ. 34 ր. ցեր., Աղստաֆա է հասնում՝ 6 ժ. 46 ր. երեկ., Գանձակ՝ 9 ժ. 57 ր. երեկ., Եւլախ՝ 11 ժ. 54 ր. գիշեր., Հաջի-Կաբուլ՝ 4 ժ. 22 ր. գիշ., Բալաջարի՝ 7 ժ. 36 ր. առաւօտ., Բագու՝ 8 ժամ 13 ր. առաւօտ.: **Խառն գնացքը** IV կարգի վագօններով ըստ հարկի կարևորութեան՝ 5 ժ. 15 ր. գիշ., Աղստաֆա է հասնում 9 ժ., 19 ր. առաւօտ., Գանձակ՝ 1 ժ. 36 ր. ցեր., Եւլախ՝ 5 ժ. 4 ր. երեկ., Հաջի-Կաբուլ՝ 11 ժ. 44 ր. գիշեր., Բալաջարի՝ 4 ժ. 33 ր. գիշ., Բագու՝ 5 ժ. 44 ր. առ.:

ՋՈՒԼՖԱ-ԵՐԵՒԱՆ՝ **պօստատար** № $^{74}/_{75}$՝ 1 ժ. գիշ., Ղարաքիլիսա է հասնում 8 ժ. 16 ր. առաւօտ., Ալէքսանդրօպօլ՝ 11 ժ. 50 ր. ցերեկ., Էջմիածին կայար.՝ 5 ժ. 7 ր. երեկ., Ուլուխանլու՝ 5 ժ. 34 ր. երեկ. (առանց Երևան մտնելու): Սակայն Ուլուխանլուից առանձին գնացքը ուղևորվում է Երևան 6 ժ. 11 ր. երեկ. և հասնում է Երևան 6 ժ. 54 ր. երեկ., Նախիջևան՝ 11 ժ. 2 ր. գիշեր., Ջուլֆա՝ 12 ժ. 46 ր. գիշերվայ: **Մարդատար-ապրանքատար** № $^{78}/_{79}$ **գնացքը**՝ 5 ժ. 48 ր. երեկ., Ղարաքիլիսա է հասնում 1 ժ. գիշերվայ՝ Ալէքսանդրօպօլ՝ 4 ժ. 34 ր. գիշ., Էջմիածին կայարան, 9 ժ. 45 ր. առաւ., Երևան՝ 11 ժ. 10 ր. ցերեկվայ և սրանից դէնը այլևս չէ գնում:

ԲԱԹՈՒՄ՝ **արագ.** № 1 **գնացքը**՝ 11 ժ. 8 ր. գիշ., Միխայլօվօ է հասնում 2 ժ. 10 ր. գիշ., Բաթում՝ 9 ժ. 43 ր. առաւօտ: **Փոստատար** № 3 **գնացքը**՝ 10 ժ. 47 ր. առ., Միխայլօվօ է հասնում 3 ժ. ցերեկվայ, Բաթում՝ 12 ժ. 35 ր. գիշ.: **Մարդատար** № 5 **գնացքը** 5 ժ. 15 ր. երեկ., Միխայլօվօ է հասնում 9 ժ. 27 ր. երեկ., Բաթում՝ 6 ժ. 26 ր. առ.: **Խառն գնացքը** IV կարգի վագօններով ըստ հարկի կարևորութեան 10 ժ. 3 ր. երեկ., Միխայլօվօ է հասնում 4 ժ. 41 ր. գիշ., Բաթում 6 ժ. 4 ր. երեկոյեան:

ԲՈՐԺՈՄ՝ **մարդատար** № $^7/_8$ **գնացքը**՝ 8 ժ. 18 ր. առաւօտ., Գօրի է հասնում 10 ժ. 52 ր. առ., Բօրժօմ՝ 1 ժ. 38 ր. ցերեկ.: **Մարդատար** № $^9/_{10}$ **գնացքը**՝ 3 ժ. ցերեկ., Գօրի է հասնում 5 ժ. 34 ր. երեկ., Բօրժօմ՝ 8 ժ. 28 ր. երեկոյեան:

ԹԻՖԼԻՍ Է ՀԱՍՆՈՒՄ

ԲԱԳՈՒԻՑ՝ **մարդատար** № 5 **գնացքը**՝ 4 ժ. 25 ր. ցերեկ.: **Փոստատար** № 3 **գնացքը**՝ 9 ժ. 52 ր. առ.: **Արագ** № 1 **գնացքը**՝ 10 ժ. 24 ր. երեկ.: **Խառն գնացքը** IV կարգի վագօններով՝ 9 ժ. 5 ր. երեկ.:

ՋՈՒԼՖԱ-ԵՐԵՒԱՆԻՑ՝ **պօստատար** № $^{72}/_{73}$ **գնացքը**՝ 7 ժ. 38 առաւօտ.: **Մարդատար-ապրանքատար**՝ № $^{80}/_{81}$ **գնացքը**՝ 1 ժ. 26 ր. ցերեկվայ:

ԲԱԹՈՒՄԻՑ՝ **արագ** № 2 **գնացքը**՝ 8 ժ. 52 ր. առաւօտեան: **Փոստատար** № 4 **գնացքը**՝ 11 ժ. 40 ր. գիշ.: **Մարդատար** № 6 **գնացքը**՝ 2 ժ. 54 ցերեկ. **Խառն գնացքը** IV կարգի վագօններով՝ 4 ժ. 17 ր. գիշերվայ:

ԲՈՐԺՈՄԻՑ՝ **Մարդատար** № $^9/_{10}$ **գնացքը**՝ 9 ժ. 28 ր. գիշ.: **Մարդատար** № $^7/_8$ **գնացքը**՝ 7 ժ. 18 ր. առաւօտեան:

Ծանօթութիւն.—Արագ գնացքներով (№ 2՝ Թիֆլիսից Բագու՝ և № 1 Բագու-Թիֆլիս) առանց վագօնը փոփոխելու կարելի է հաղորդակցել Թիֆլիս-Բագու-Ռոստով, միայն վճարելով պլացկարտի գինը:

Մայիսի 15-ից սահմանվելու է արագ գնացքներում անմիջական հաղորդակցութիւն առանց վագօն փոխելու Թիֆլիս-Բագու-Կիսլօվօդսկ միայն **միխս** վագօնով I և II կարգի):

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ

ԲԺՇԿԱՊԵՏ Բ. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆԻ

Հիմնված 1880 թ.

(Կուկիա, Վօրօնցօվի արձանի հանդէպ)

Ամեն օր, բացի կիրակի օրերից

ԱՌԱՒՕՏՆԵՐԸ

«606»-Ի ՆԵՐԱՐԿՈՒՄ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ՝ 11—12 Ժ.

Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վիրաբուժութեան և վեներական (սիֆիլիս) հ.:
Կ. Մ. ՉԻԿՕՎԱՆԻ—$9^1/_2$—10 ժ. աչքի, ներքին և ներարգային:
Ջ. Ի. ԲԱՔԱՆԱՍԵԱՆ—10—11 ժ. մանկաբարձութեան, կանանց և երեխայոց հ.:
Ն. Տ. ՄՈՒԼԻՆ—10—12 ժ. ականջի, կոկորդի և քթի հիւ.:
Մ. Գ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ—11—12 ժ. մորթու, վեներական, վիրաբուժութեան և միզասեռ. հ.:
Ա. Մ. ՓՈՒՂԻՆՕՎ—12—1 ժ. ներքին և երեխայոց հիւ. և ծաղկահատ.:
ԿԻՆ ԲԺԻՇԿ Պ. Ս. ԶԻԼԲԵՐՇԱՑ—$12^1/_2$—$1^1/_2$ ժ. մանկաբարձ., կանանց և երեխայոց հ.:
Ա. Պ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ—1—$1^1/_2$ ժ. ներքին և երեխայոց հիւ.:
Բ. Գ. ԱՂԱՍԱՐԵԱՆ—$1^1/_2$—2 ժ. ներքին և երեխայոց հիւ.:

ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ՝

ԿԻՆ ԲԺԻՇԿ Պ. Ս. ԶԻԼԲԵՐՇԱՑ—6—$6^1/_2$ ժ. մանկաբարձ., կանանց և երեխայոց հ.:
Մ. Գ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ—6—7 ժ.:

Վճարը 50 կ.: Չքաւորները ձրի: Համախորհրդի (կօնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին:

Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝
Բժշկապետ Բ. Նաւասարդեան

3. 0—48

ԲԺՇԿԱՊԵՏ

Տ. ԳԷՈՐԳԲԷԳԵԱՆ

Աչքի հիւանդութիւններ

Առաւօտեան ժամը 10—1.
Երեկոյեան ժամը 5—7.
Վելեամինօվսկայա փողոց, № 8.

(կ. չ.) 416. 100—5

ԲԺՇԿԱՊԵՏ

Ա. ՔԱԹԱՆԵԱՆ

ՆԵՐՔԻՆ և ՋՂԱՅԻՆ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ընդունել. ամեն օր (առաւօտ. ժ. 9—12 (երեկոյեան ժ. 5—7

(ե. հ. կ.) 1254. 100—66

ԲԺԻՇԿ

Ա. ՄԽԻԹԱՐԵԱՆՑ

Մասնագէտ սիֆիլիս, միզասեռական, վեներական և կաշուի հիւանդութիւններ: Սիֆիլիսի բժշկութիւն Էրլիխի «606»-ով

Ընդունելութիւնը ամեն օր ($12^1/_2$—2 ժ. ցերեկվայ: (5—7 ժ. երեկոյեան: (Կանանց համար՝ 2—3 ժ. ցեր.

Հասցէն (Սօլօլակ, Բէբուտօվսկայա, № 33. (Сололаки, уголъ Бебутовской и Паскевича, 33.

(չ.ու.կ.) 1134. 100—95

ԲԺԻՇԿ

Ե. Ի. ՄԻՆԱՍԵԱՆՑ

Ներքին, երեխայոց և ստամոքսա-աղիքային հիւանդութիւններ:

Պրօֆ. Mathien -ի մասնագիտական կլինիկայից—Պարիզում:

Ընդունելութիւնը (առաւ. ժ. 9—11. (երեկ. ժ. 5—7.

Ելիզավետինսկայա փող. № 39. տել. № 1067.

(օ. մ.) 1179. 100—91

Դ-ր Վ. ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՄԵԿՆԵՑ ՊԵԱՏԻԳՈՐՍԿ (Կովկասեան հանքային Ջրեր), որտեղ կընդունի հիւանդներին մինչև սեպտեմբերի 1-ը:

(ե.հ.չ.) 1227. 100—82

ՖԷԼԴՇԷՐԱԿԱՆ ԿԱԲԻՆԷՏ

ՄԵԴԻՑԻՆԱՅԻ

ՖԷԼԴՇԷՐ-ՄԱՍՍԱԺԻՍՏ

Ա. Գ. ԵՍԱՅԵԱՆ

կատարում է կաշուի տակ սրսկումներ, վէրքի փաթաթումն, դեղերի քսումն, դնում է բանկաներ: Բժշկութիւն ցղամարդի սեռական բուլութեան, անկարողութեան, սերմնահոսութեան եւ երազախաբի, հիմնաւոր բժշկութիւն ցրիպէրի (սուսանակ), ցույց տալով հմուտ մասնագէտ բժիշկների: Օտարերկրեայ հիւանդներին մանրամասն խորհուրդներ և դեղեր գրաւոր կերպով: (Ուղարկել 3 րուբլի): Մասսաժ, էլեքտրականութիւն, բժշկական մարմնամարզութիւն: Ընդունելութիւնը 3—$4^1/_2$ ժամը ամեն օր: Ծախվում է իր կազմած «Ցղամ. եւ կանանց գաղտնի հիւանդ. բժշկարան» նկարներով և ռեցեպտներով: Գինը 50 կոպ., ճանապարհածախս՝ 15 կ.: Հասցէն. Тифлисъ, Семеновская ул. № 9.

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԹԻՖԼԻՍԻ ՀԱՅՈՒՀԵԱՑ ԲԱՐԵԳ. ԸՆԿ.

ԿԱՐ ՈՒ ՁԵՒԻ

արհեստանոցի համար առաջիկայ սեպտեմբերից հարկաւոր է սպիտակեղէնի հմուտ վարժուհի: Դիմել Гановская № 19, առաւօտեան ժամը 10—2-ը:

(չ.շ.կ) 3—1

ԿԱՌԱՎԱՐԱԿԱՆ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿԱԽԱՂ

5 տիրաժ, իւրաքանչ. մէջ գլխաւոր գումարը

ՄԷԿ ՄԻԼԻՕՆ

Մօտակայ տիրաժը $^7/_{20}$ յուլիսի:

Բոլոր տիրաժների արժէքը 16 ռուբ.

Մասնավճ. պատուէր տալուց՝ 6 ր., սեպ. և նոյ. 5ր.

Փողը կարելի է ուղ. և ռուս. պօստ. մարկաներով:

Տիրաժի թղթերը ուղարկվում են ձրի:

ԸՆԿ. ԲԵՐՆԱՐ եւ ԿՕՄՊ., ՊԱՐԻԶ

30, Սէվաստոպօլսկի բուլվար, 30.

Գրել և հասցէագրել կարելի է ռուսերէն:

(B. 36380) 383. 18—3

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ ԵՒ ՎԱՃԱՌՎՈՒՄ Է

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԵՒ

ՀԱՐԵՒԱՆ ԵՐԿԻՐՆԵՐԸ

ՔԱՐՏԷԶԸ

մեծադիր եւ գունաւոր:

Մասշտաբ 1 : 800,000.

Երկարութիւնը 2 արշ. 10 վերշ., լայնութիւնը 1 արշ. 7 վ.:

Կազմեց Գ. Վարդանեան, նկարեց Գ. Դիւստերդիկ:

ԳԻՆՆ Է 4 ՌՈՒԲԼԻ.

Վաճառվում է Թիֆլիսում՝ բոլոր գրավաճառանոցներում, Բագւում «Сотрудникъ»-ի մօտ:

Գլխաւոր պահեստը՝ Թիֆլիս, Ванкскій пер. № 7, Գ. Վարդանեան, կամ Литографія «Дюстердикъ», Судебная № 29.

(օ. մ.) 486. 6—3

ԳԼԻՑԵՐՕՖՕՍՖԱՏ ՌՕԲԷՆ'Ի

ՀԱՏԻԿԱՒՈՐ

ԳԼԻՑԵՐՕՖՕՍՖԱՏ ԿՐԻ եւ ՍՕԴԱՅԻ

Միակ իւրացված ֆօսֆատ

ԱՄՐԱՑՆՈՒՄ Է ՋՂԱՅԻՆ ՍԻՍՏԵՄԸ

Գործածվում է պարիզեա հիւանդանոցներում:

Արագ ներգործում է ՆԵՎՐԱՍՏԵՆԻԱՅԻ եւ ՄՏԱՒՈՐ ՅՈԳՆԱԾՈՒԹԵԱՆ ժամանակ, ՌԱԽԻՏԻ դէմ, ոսկորների բուլութեան դէմ՝ մանկան ածման, յղիութեան եւ սնուցման շրջանում, եւ այլն:

Հաւ. նամ. ուտել. Ընդունվում է Ջրով կամ կաթով.

Շաքարախտաւորների համար պատրաստվում են լէպէշկաներ:

Վաճառվում է դեղատներում եւ դեղատնային խանութներում:

(չ.) (M. 152627) 334. 12—4

ԱԿՑԻՕՆԵՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

„ԳՐԱՄՕՖՕՆ"

ԿՈՎԿԱՍԻ ԵՒ ԱՆԴՐԿԱՍՊԵԱՆ ԵՐԿՐԻ

ԲԱԺԱՆՄՈՒՆՔ

Թիֆլիսում, Գօլօվինսկի պր. № 9.

ԿԱՐԵՒՈՐ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ!

ԲԱՒԱԿԱՆԱՉԱՓ ԷԺԱՆԱՑՎԱԾ ԵՆ ԳՆԵՐԸ ԳՐԱՄՄՕՖՕՆԱՅԻՆ ՊԼԱՍՏԻՆԿԱՆԵՐԻ

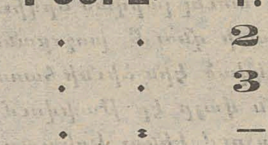

«ԳՐՈՂ ՀՐԵՇՏԱԿ» մարկայով—

ՊԼԱՍՏԻՆԿԱՆԵՐԻ ՆՈՐ ԳՆԵՐԸ.	ր.	կ.
10″ սեւ էտիկէտով, երկկողմ	2	—
12″ » » »	3	—
7″ շագանակագոյն »	—	75
10″ » »	1	50
12″ » »	2	—

Օգտվեցէք առիթից և շտապեցէք «ԳՐԱՄՄՕՖՕՆ» ԱԿՑԻՕՆԵՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ խանութը:

Պահեստում կան ՄԵԾ ՔԱՆԱԿՈՒԹԵԱՄԲ ՊԼԱՍՏԻՆԿԱՆԵՐ՝ ռուսերէն, մօլօրօսերէն, պարսկերէն, թուրքերէն, հայերէն, վրացերէն և այլ օտար լեզուներով:

Բոլոր մեր պլաստինկաները կարելի է ստանալ թէ մեր խանութում և թէ երաժշտական գործիքներ վաճառող բոլոր առաջնակարգ խանութներում:

ՁՐԻ ՊԱՀԱՆՋԵՑԷՔ ԿԱՏԱԼՕԳԸ ԵՒ ԼՐԱՑՈՒՑԻՉ ՑՈՒՑԱԿԸ:

(կ. չ.) 164. 20—20

Типографія канцеляріи Намѣстника Его Императорскаго Величества на Кавказѣ, Лорисъ-Меликовская улица, домъ казенный.